

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԿԻՆԵՐԸ

Ալեօնս Դօղէի

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Իրիկուն մը, ընթրիքէն յետոյ, նկարչի աշխատանոցի մը մէջ, գահաւորակին վրայ մի պատկերահան և մի բանաստեղծ տարածուած, սիկառները շրթներուն մէջ, կը խօսակցէին:

Փոխադարձ սրտազեղումներու և խոստովանութեանց ժամն էր: Լամպար մը՝ լուսամբօրին տակէն բոցեղէն շրջանակ մը կը տարածէր խօսակիցներու մտերմութեան վրայ. որմէ դուրս՝ կիսամութին մէջ հազիւ նշմարելի թողլով լայնարձակ պատերուն քմայական արդուզարդը, որ կը բաղկանար կտաւներէ, էթիւդներէ, նկարներէ, արուեստագիտական նշանակութիւն ունեցող հին զէւքերու հաւաքածոյներէ, panoplie-ներէ և վարադոյրներէ և որոնց տէ՛ վերի վրան բացուող պատուհանէ մէ՛ ազատ ներս կը թափանցէր երկնքի մութ կապոյտը: Այդ շուքին մէջէն, կիսով հափ դուրս կ'ելլէր, մէն մէնակուկ, կնոջ մը պատկերը, թեթև մը դէպի առաջ հակած, մատղաշ, սիրուն խելացի աչքերով, բարութիւն և ծանրումեծութիւն արտայայտող բերանով, սրամիտ ժպիտով, ականջ դնողի երևոյթով մը որ, կարծես, պաշտպանել կ'ուզէր ամուսնոյն եռոտանին յիմարներու և վհատեցնողներու դէմ: Յաճուկ աթոռակ մը՝ վառարանէն քիչ հեռու, մանրիկ կապուտիկ ոտնամաններ գորգին վրայ հոս հոն քարշ ընկած, գուլակել կուտային տան մէջ մանկան մը ներկայութիւնը: Արդարև, կողմնական սենեակէ մը, ուր մայրն ու մանկիկը անհետացել էին, նոյնհետայն, անուշալուր խընդուածքի մը շունչեր և ճողողիւններ կուգային մերթ, քնանալու պատրաստուող սիրուն բոյնի մը կացութիւնը ենթադրել տալով: Այս ամենէն՝ ընտանեկան մի տարտամ, թեթև հոտանոյշ կը բուրէր արուեստագէտի այս բնակարանին մէջ և որուն մեր բանաստեղծը սրտագին կը ցանկար:

«Ապաքէն, սիրելիս, կ'ըսէր նա իւր բարեկամին, դուն իրաւունք ունիս. երջանիկ լինելու բազմապատիկ ձևեր չի կան. երանութիւնը հող է, այո՛, միայն ատոր մէջ... կ'ուզեմ որ զիս ալ կարգես»:

Նկարիչը

Իրաւ որ ոչ, օրինակի համար... եթէ դու անդրան կարեւոր կը համարիս, կարգուէ մինակդ, բայց զիս մի խառնե՛ր այդ գործին մէջ:

Բանաստեղծը

Եւ ինչո՞ւ:

Նկարիչը

Որովհետեւ... վասնզի արուեստագէտները չի պէտք է որ ամուսնանան:

Բանաստեղծը

Ճշմարիտ որ կը չափազանցես... Ի՞նչ, դուն ես որ կը համարձակիս ըսել ինձ այդ. կը զարմանամ, ինչպէս ճրագը չի մարիւր և պատերը չեն բլշիր գլխուդ... բայց մտածէ անգամ մը, թշուառական, որ երկու ժամէ ի վեր այս տեղ այդ երջանկութեան ներկայացում մը և փափաքը տալէ յետոյ ինձ, ելել կ'արգելիս ինձ զայն: Ի՞նչ, ըսէ՛ք որ դու ալ սա իրենց հանգստաւէտութիւնը ուրիշներու տառապանքով կրկնապատկել ուզող ագահ հարուստներուն պէս ես, որ, նստած իրենց կրակարանի դէմ, անհող կը մտածեն թէ դուրսը կ'անձրեւէ և խեղճ ողորմուկներ կան հոն անպատապար:

Նակարիչը

Խորհէ ինձ համար և ըսէ ինչ որ ալ կամիս, բայց շիտաւ կը չեմ կրնար օգնել քեզ այդ կերպ յիմարութիւն մը, անսրբագրելի յիմարութիւն մը ընելու մէջ, անոր համար որ զքեզ շատ չատ կը սիրեմ:

Բանաստեղծը

Տէ՛հ, տեսնենք, ի՞նչ կայ եղել, գոհ չես ուրեմն... ինձ թուի սակայն թէ մարդ հոս, այս տեղ, երջանկութիւնը կը չնչէ այնպէս լայնօրէն ինչպէս գիւղի տան մը պատուհանէն երկինքի օդը:

Նկարիչը

Իրաւունք ունիս, ես երջանիկ եմ, բոլորովին երջանիկ, սրտագինս կը սիրեմ կինս. երբ տղուս վրայ կը մտածեմ, հա-

ծողքէն կը խնդամ մինակս։ Ամուսնութիւնը ինձ համար հանդարտ և ապահով ջրերով նաւահանգիստի մը պէս եղաւ, և ոչ սա այնպիսին ուր մարդ օղակով մը կը կապուի եզերքին՝ յաւիտեան հանգստելու համար հոն, այլ սա կապոյտ ծոցիկներէն մին, ուր մարդ նաւին կայմերը և առագաստները կը նորոգէ, անկէ դէպի անձանօթ բնագաւառներ նոր թոփչք առնելու համար։ Ես երբէք այնպէս լաւ աշխատել չէի կրցած ինչպէս որ ամուսնանալէս ի վեր կ'աշխատիմ։ Իմ լաւագոյն գործերս այդ թուականէն կը սկսին։

Բանաստեղծը

Լաւ ուրեմն, յետոյ։

Նկարիչը

Սիրելիս, չի նայած որ կարող ես գիտ ինքնահաճ անխելք մը համարել, սակայն քեզ կ'ըսեմ որ իմ երանութիւնս մի կերպ հրաշք, մի անբնական, մի բացառիկ բան կը նկատեմ։ Այո, քանի կը տեսնեմ որ այս ամէնը ամուսնութեամբ է եղել այնքան, կ'ահաբեկիմ բաղդաւորութեան վրայ։ Ես կը նմանիմ ճիշտ սա այն մարդոյ, որոնք վտանգի մը վրայէն անցել են առանց անոր գիտակցութիւնն ունենալու և որոնք, յանդուգն քայլը առնելէ յետոյ՝ յանկարծ՝ իրենք իրենց դալով, սարսափէ կը դժգունին՝ մտածելով իրենց յախուռնութեան վրայ։

Բանաստեղծը

Բայց ինչ են եղել, տեսնե՞ք մէկ մը, այդքան սոսկալի ըսածդ վտանգները։

Նկարիչը

Առաջին և ամենամեծ վտանգը տաղանդը կորուսել կամ պղտրիկցնելու վտանգն է։ Սա բան մ'է և կարծեմ կարևոր բան մը արուեստագէտի մը համար... վասնզի, լաւ դիտէ, որ այս բոլորէն ևս քեզ չեմ խօսիր կեանքի հասարակ և սովորական պայմաններու վրայ։ Կը համաձայնիմ որ ամուսնութիւնը ընդհանրապէս ընտիր գործ մ'է, և որ, մարդկանցմէ շատեր միմիայն այն ատեն կըսկսին երևալ, հաշուի առնուիլ երբ ընտանիքը լրացուցիչ կ'ըլլայ անոնց և զանոնք կը մեծացնէ։ Սա ստէպ զբաղումին մի պահանջքն է։ Չէ կարելի երևակայել ամուրի նստար մը. ու արժանապատիւի ծանրումեծի վստահելի մարդու տպաւորութիւնը չի պիտի կրնար թողուլ։ Բայց մեզ նկարիչներուս, արձանագործներուս, նուագածուններուս, բանաստեղծներուս համար, որ, կեանքէն դուրսը կ'ապրինք միջակ. զայն ուսումնասիրել և զայն արտայայտելու գործերով զբաղած, զմեզ

միշտ քիչ մը անկէ հեռու բռնելով, ճիշտ այնպէս ինչպէս նկար
մը լաւ եւ տեսնելու համար հեռու կը քաշուինք, կը կրկնեմ
որ ամուսնութիւնը բացառութիւն մը միայն կրնայ ըլլալ։ Այն
ջղային պահանջկոտ, դիւրագգած մարդուն, այն չափահաս
մարդ—մանուկին համար, զոր հասարակօրէն արուեստագէտ
կ'անուանենք, կնոջ մի մասնաւոր, մի առանձինն գրեթէ անգտա-
նելի տիպ հարկաւոր է, և ամենաապահովը դեռ բնաւ չի կար-
գուելն է... Ահ, սա Տըլագոսուն, որուն վրայ այնքան կը հիա-
նաս դու, ինչպէս լաւ հասկցած էր այս մէկը։ Անորինէն ալ
աւելի գեղեցիկ էութիւն, որ իւր չորս պատին մէջ բացարձակ,
բոլորովին իւր արուեստին նուիրուած։ Անցած օրը, անոր վան-
սօզէյի տնակը կը դիտէի. այն տէրտէրի պղտիկ պարտէզը,
լիք վարդերով, ուր նա քսան տարի պտտեցաւ. Ասի, տես, ա-
մուրիութեան անձկութիւնն ու հանդարտութիւնն ունի... տէհ,
լաւ, հիմի երևակայէ Տըլագոսուն կարգուած, ընտանիքի հայր,
բռնաւորուած՝ տղայքը մեծցնելու պակաս եկած դրամին հի-
ւանդութիւններու հօգսերով. կարծես որ նորա թողած գործը
պիտի ըլլար այն ինչ որ է։

Բանաստեղծը

Դուն մէջ բերիւ ինձ Տըլագոսուն, ես կը պատասխանեմ
քեզ վիքթօն Հիւկօն... Կարծես որ ամուսնութիւնը արգելք մը
եղաւ անոր համար այնքան հիշաւի դիրքեր գրելու համար...

Նկարիչը

Արդարեւ ես ալ կը կարծեմ թէ, ամուսնութիւնը ոչ մի
կերպ նեղութիւն չի պատճառեց անոր... Բայց ամեն էրիկներ
ներող աչքով նայուելու հանճարը չունին և ոչ ալ փառքի մեծ-
կակ տրեւ մը չորցնել կրնալու համար իրենց թափել տուած
արցունքները... Այսուամենայնիւ հանճարեղ մարդու մը կնիկը
ըլլալն ալ իրեն հաճոյալի կողմն ունի երկիւ շահապարհի վե-
րակացուններու կիներ կան թէև որոնք շատ աւելի երջանիկ են։

Բանաստեղծը

Ինչ և է, ամուսնայած և այնու երջանիկ եղած մարդու
մը կողմէ սա պաշտպանողականի ամուսնութեան դէմ, ճշմա-
րիտ որ եղական բան մ'է։

Նկարիչը

Կը կրկնեմ որ իմ վրայ չափելով չեմ խօսիր. իմ կարծիքս
կազմեցին սա բոլոր այլուր տեսածս տխուր բաները, բոլոր սա
իրար չի հասկընալները, որ այնքան յաճախագէտ են արուես-

տագէտի տուններուն մէջ և որոնց պատճառը մեր էական կեանքն իսկ է։ Նոյն է սա արձանագործը որ իր տաղանդի և տարիքի լուր հասունութեան բուսէին, հոն երեսի վրայ թողած իւր կնիկը և տղայքը, օտարութիւն գիմել է։ Հասարակաց կարծիքը դատապարտեց զանի և ապահով որ ևս չէ որ պիտի չքմեղացնեմ զանի։ Եւ սակայն երբ լաւ կը հասկնամ որ ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ։ Ահաւասիկ տղայ մը որ կը պաշտէր իւր արուեստը և ընկերութենէ ու յարաբերութիւններէ կը զրզուէր։ Կինը բարի և խելացի. սակայն փոխանակ ազատելու համար զանի այդ իրեն տհաճոյ միջավայրէն, կը դատապարտէր զինքը տասը տարի աշխարհիկ կենաց ամեն կերպ պարտաւորութիւններու։ Այսպէս է որ կինը անոր շինել կուտար խել մը նողկալի պաշտօնական կիսարձաններ, մարդուկներու սոսկալի գլուխներ, թաւեայ գտակներով, կիններ ծրարուածի պէս անշնորհք. որ օրը տասը անգամ կուգային անհանգիստ ընել զինքը անտեղի անժամանակ այցելութիւններով, ապա ամեն իրիկուն սև հագուստ մը և փայլուն ձեռնոցներ հագացած անոր մէկ սալոնէ միւսը կը քաշքշէր... Հիմի պիտի ըսես որ, նա, չատ աղէկ ալ կարող էր դէմ կենալ և պարզապէս պատասխանել. «Ոչ»։ Բայց չէս գիտեր որ մեր նստողական կեանքի բնութիւնն իսկ զմեզ առաւել քան բոլոր միւս մարդիկը կախակայեալ կ'ընէ մեր օճախէն տունէն։ Տանը օդը մեզ կը պարուրէ, և, եթէ անոր մէջ իդէալի հատիկ մը չի խառնուի, այն ժամանակ այդ օդը զմեզ կը թմբկեցնէ և շուտով կը յոգնեցնէ զմեզ։ Մնաց որ արուեստագէտը առհասարակ ինչքան ոյժ և կորով որ ունի, կը թափէ իւր գործին վրայ. և իւր առանձնացածութեան մէջ համբերութեամբ մղած կռիւէն յետոյ՝ երբ դուրս կուգայ ալ ուժասպառ է նա կեանքի փորձութիւններու գէմ։ Այն ատեն կնոջական բռնապետութեան գործը գործ է և նայիս ոչինչ գիւրաւ տիրակալուած և զնպուած չէ։ Միայն, արթուն կաց պէտք չէ որ նա չափազանց զգայ լուծը։ Եթէ օր մը այն առերևոյթ փայփայող անտեսանելի կապանքը որոշ խորամանկութեամբ կը պատառին զինքը, հարկ եղածէն աւելի սեղմեն զինքը և համարն մինչև իւր տրուեստագէտի ջանքերը խանգարել, մէկ հարուածով՝ նայես՝ նա կը կտրտէ զամենը, և իւր իսկ տկարութեան չի հաւատալով կը փախչի լեռներէն ալ անդին, ինչպէս, օրինակ, մեր արձանագործը...

Այս մոկնումին վրայ արձանագործին կինը յանկարծակի եկած է դժբաղդը դեռ կը հարցնէ ինք իրեն. «Ինչ ըրի արդեօք իրեն»։ Ոչինչ։ Նա չէր հասկցած զանի... Որովհետեւ արուեստագէտի ճշմարիտ ընկերուհին ըլլալու համար բաւական չէ լոկ

բարի և խելացի լինելը: Դեռ անսահման հեռատեսութիւն մը, խնդումներես անձնութեան մը հարկաւոր է ունենալ: և ահա այս է որ հրաշք կ'ըսեմ գտնելը կեանքով հետաքրքիր, տգէտ և մատաղատի կնոջ մը մէջ... Կին մը սիրուն է. կարգուկցաւ մարդու մը հետ որ ծանօթ անուն մ'ունի և ընդունուած է ամեն տեղ, տէ ի հարկէ այդ կինը կը սիրէ քիչ մ'ալ իր էրկան թեւ մտած երեւալ: Սա բնական չէ մի բոլորովին: Երկը ընդհակառակը. այնօրէն որ լաւ եւ կաշխատի, ժամերը կարճ և արուեստը դժուար եւ գտնելով բոլորովին վայրենացած չուզեր որ տեսնին զինքը. առ քեզ երկուքն ալ դժբաղդ: Եւ ենթադրելով որ մարդը տեղի տայ կամ դիմադրէ, ալ անկէ վերջը իւր կեանքը խանգարուած է, ալ հանգիստ չունի... Ահ, ինչպիսիները տեսայ ես այս կերպ ներքինը իրար անյարմար տուներու, ուր կ'ինը երբեմն զոհ էր երբեմն դահիճ, յաճախ դահիճ քան զոհ, և գրեթէ միշտ անգիտակ առանց իսկ կասկածելու... Հա, մտիկ ըրէ, անցեալ օր երգիչ ա. Առնէթիին տունն էի, հոն քանի մը հոգիներ կային. խնդրեցին որ վարպետը բան մը նուագէ բիւնօին առջև: Հազիւ սկսած էր սա պոանդպուրկական մաղութեաներէն մին ածել, որուն համար զինք Ծօբէնի ժողովները կըսեն, ահա նայիս կ'ինը խօսակցել կըսկսի, իսկզբան բոլորովին ցածուկ, ապա քիչ մը բարձրկէկ: Քիչ քիչ խօսակցութիւնը կը տաքնայ, վայրկեան մը յետոյ միակ ես էի մնացել մտիկ ընող: Այն ատեն վարպետը փակեց դաշնամուրի փեղը և ժպտով մը ըսաւ ինձ սիրտակոտոր երեւթով մը. «Միշտ ասանկ է... կ'ինս չի սիրեր նուագը»: Գիտես մի բան մը որ աւելի սոսկալի ըլլայ. կ'ին աոնուկ մէկը որ քու արուեստդ չի սիրեր... տէհ, գնա, հաւատա՛ ինձ, սիրելիս, չըլլայ որ ամուսնանաս, երբ մենակ ես, ազատ ես, գիտցիր արժէքը և լաւ պահէ սուսնութիւնդ, մէնութիւնդ և ազատութիւնդ:

Բանասեղծը.

Էհ, դուն գիւրին-գիւրին կը խօսիս կոր մէնութեան վրայ, բարեկամս: Հիմի թող չուտ մը ելլեմ երթամ, եթէ քեզ աշխատելու միտքեր գան սա քու կրակարանիդ քովիլը որ մարելու վրայ է. դու պիտի կրնաս մեղմօրէն հետեւել քու գողափարներուդ՝ առանց զգալու չուրջդ կղզիացումը այնքան այնքան ընդարձակ, այնքան սպրապ միջնորոտը, ուր ներշնչումը կը չոգիանայ և կը ցրուի... Մնաց որ թող թողունք աշխատանքի ժամուն մէնութիւնը. բայց ձանձրութեան, վնասանքի վայրկեաններ կան երբ մարդ ինք իւր և իւր արուեստի մասին կը կասկածի. այն ատենը, ահա, մարդ կարծեօք երջանիկ ըլլալու

է երբ կը գտնէ իւր քով, սիրող սիրտ մը միշտ հաւատարիմ և պատրաստ, որու մէջ կարող է մարդ զեղուլ իւր վիշտն, առանց վախճալու որ այդպիսով մարդ մի վատահոլութիւն մի անայլայլելի հրայրք կը խռովէ... Հապա տղան... Պէպէկի ան ժպիտը, որ միշտ կը փթթի և առանց պատճառի, արդեօք լաւագոյն վերերիտասարդացումը չէ որ կրնայ մարդ ունենալ։ Ա՛հ շատ անդամ մտածել եմ այս մասին. մեզ արուեստագէտներու համար, որ մեծամիտ ենք միշտ, ինչպէս բոլոր յաջողութիւն գրտնելով ապրողները, սա մակերեւոյթային անկայուն ծածանուտ յարգանքով—յարգանք որին հասարակօրէն համբաւ կ'ըսեն—այո մանաւանդ մեզ համար մանուկները անհրաժեշտ են, երեկանները միայն կրնան մեզ տալ ծերանալուն միջիթարութիւնը։ Տղան է որ կը վաստակի բոլոր ինչ որ մենք կը կորսնցնենք. երբ մարդ ինք չաջողի, ինքնին կ'ըսէ «ան պիտի աջողի» և ամեն օր որ մարդու մագերը թափին մարդ կ'ուրախանայ տեսնելով որ անոնք գանգրիկ, ոսկեփայլ և կենսալի կը բուսնեն խարտեալ պղտիկ գլխու մը վրան որ իրենն է։

Նկարիչը

Ա՛հ բանաստեղծ, բանաստեղծ. մտածեցիր արդեօք նաև բոլոր այն կտուցով մը ջամբուելիքը զոր հարկէ դնել գրչին կամ վրձինին ծայրը անուշաքնելու համար թուխս մը...

Բանաստեղծը

Վերջապէս, ինչ կ'ուզես ըսէ, արուեստագէտը եղած է ընդունենք ապրելու համար. և սա այնքան ճշմարիտ է որ, մեզմէ անոնք որ չեն ամուսնանար, պինդ մը կը կապուին պատահական ընտանիքի մը ճիշտ սա կարգ մը ճանապարհորդներու պէս, որոնք սեպհական բնակարան մը չունենալէն զոտած, յոգնած վերջ ի վերջոյ հիւրանոցի սենեակի մը մէջ կը տեղաւորուին և կեանքի մնացած օրերը կ'անցունեն սա սովորական դարձած ծանուցումին տակ

«Հոս ամսով եւ օրով բնակարան կը վարձուի»։

Նկարիչը

Այդպիսիները խելք չունին. դոքա ամուսնացածութեան բոլոր ծանձրոյթը կ'ընդունին այդպէսով և բնաւ չի պիտի գիտնան անոր քաղցրութիւնները։

Բանաստեղծը

Ուրեմն կը խոստովանին վերջապէս որ ամուսնութեան մէջ ինչ ալ ըլլայ քանի մը քաղցրութիւններ կան։

Նկարիչը տեղէն ելաւ փոխանակ պատասխանելու և զնայ իւր գծագրութիւններու, ուրուագրերու մէջէն հանեց բոլորովին ճարթկած ձեռագիր մը և վերագառնալով ընկերոջ մօտ.

«Մենք, սիրելիս, կարող ենք այս կերպ երկար վիճել առանց կարենալ զիւար համոզելու... Բայց քանի որ դու հակառակ իմ հայեցողութիւններու, որոշած ես ամուսնանալը փորձել, ահա քեզ պղտիկ գրութիւն մը դոր կը յանձնարարեմ քեզ կարգաւ Սա գրուած է ճշմարիտ որ յաւ. ամուսնացած և իւր կնոջմով բոլորովին սիրահար իւր տանը մէջ ամենայնիւ երջանիկ մարդու մը ձեռքով, որ իւր կեանքը արուեստագէտներու մէջ անցունելու պատահութիւնը ունենալով, իբր հետաքրքիր անցորդ, զբօսնելու համար ուրուագծեր է քանի մը հատ սա քեզ նկարագրածս ընտանիքներէն: Այս գրքին առաջին տողէն մինչև վերջինը բոլորովին ճշմարիտ է, այնքան ճշմարիտ, որ հեղինակը երբէք չի համաձայնեցաւ հրատարակել զայն: Կարդա՛նա՛գամ մը, և երբ կարգաս լմնցնես, ա՛րի ինձ գտնել նորէն, կը կարծեմ որ այն ատեն գաղափարներդ պիտի փոխես»...

Բանաստեղծը առաւ տարաւ տետրակը, բայց յանկուցուած խնամքով չի պահեց զայն, որովհետև ես կրցայ քանի մը երես փրցնել այն փոքր գրքէն և առանց քաշուելու կը նուիրեմ զայն հասարակութեան:

Տ Ի Կ Ի Ն Հ Է Օ Ս Թ Պ Ի Զ

Ասի, անտարակոյս, արուեստագէտի մը հետ ամուսնանալու համար չէր ծնուած, մանաւանդ սա սոսկալի, աղմկալի, հրայրքով լի, ղեղուն տղին հետ որ կ'ապրէր քիթը բարձր, ընչապքը տնկած, արհամարհելով ամեն կերպ քաղքենի աւելորդապաշտութիւն ընդունուած պատշաճութիւն և յոխորտանօք կը կրէր սա այլանդակ Հէօսթպիզ անունը: Ինչպէս, որպիսի հրաշքով այն՝ ակնապաճառի մը խանութին մէջ՝ ոսկի չղթայնեղու չափին, թելի վրայ՝ անցած մատանիներուն կռնակը նստած կինը միջոց կրցաւ գտնել այն բանաստեղծը հրապուրելու:

Երեւակայեցէք զբառնեհակի կնոջ մը շնորքը. անորոջ դիմագիծեր, միշտ Ժպտող և պաղ աչքեր, հաճոյակատար երևս մը տափակ, բնաւ իսկական պերճութիւն, բայց տեսակ մը սէր

ամեն փայլուն և շառաչուկի, զոր, անշուշտ իւր հօր խանութին առաջքը նստելով նստելով ունեցել էր, աստի իւր ճաշակը, որ միշտ կը փնտռէր կերպ կերպ մնդուսէ հանգրիճներ, գօտիներ և օղեր. ասով մէկտեղ վարսայարդարին ձեռքով չըտկուած և զոգմէթիքով ողորկուած մազեր իւր պղտիկ յամառ ճակտին նեղութեան վրայ, ուր կնճիռներու բացակայութիւնը մատաղատիութենէ աւելի գաղափարներու կատարեալ ոչնչութիւն մը կ'արտայայտէր:

Ահա այսպէս, Հէօսթպիզ սիրեց զանի, կնութեան խընդրեց, և որովհետև քիչ մ'ալ ստակ ունէր, դժուար չեղաւ կարգուելու գործը:

Այս ամուսնութեան մէջ ինչ որ ամենէն աւելի հաճոյական կը գտնէր, նա, կինը, հեղինակի մը հետ կարգուած ըլլալն էր, մի յայտնի մարդ որ իրեն պիտի տար ուղածին չափ թատրոնի տոմսակ: Գալով տղուն, կարծեմ թէ վերջիվերջոյ խանութի սա կեղծ պերճութիւնը, սա յաւակնոտ ձեռուկերպերը, կոճկուած բերանը և պղտի մատը միշտ օդի մէջ բարձր բռնկները շլացուցեր էին զանի իբր փարիզեան ընտիրութեան վերջին խօսքը, վասնզի մեր պարոնը գիւղը ծնած էր, և իսկապէս, չի նայած որ սրամիտ, միշտ ալ գեղացի մնաց:

Հէօսթպիզ, ընտանեկան կեանքի խաղալիկ երջանկութեան, որմէ զրկուած էր այնքան երկար ատեն—փորձուելով չի զիմացաւ և երկու տարի բարեկամներէ հեռու անցուց, գիւղը և քաղքի արուարձաններու անկիւն մի պահուրտելով, միշտ Բարիզին մօտիկ սակայն, Բարիզին որ կը խռովէր զինքը և որուն տկարացած միջնուորտին կը ցանկար ճիշտ սա կարգ մը հիւանդներու պէս որոնց կը պատուիրուի ծովի օդը չնչել, բայց որոնք, չափազանց տկար լինելով տանել կրնալու համար զայն, կը գան քանի մը մղոն հեռուէն չնչելու համար: Հեռուէն հեռու կ'երևէր իւր անունը լրագրի, հանդէսի մը մէջ, յօդուածի մը տակ, բայց արդէն չի կար այլ ևս ոճի այն թարմութիւնը, պերճախօսութեան ճախրանքը որով յայտնի եղած էր: Մենք կը մտածէինք թէ ընա կարդուելէ իվեր չափազանց երջանիկ է... և իւր երջանկութիւնն է որ կ'աւրէ կոր զինքը:

Յետոյ, օր մը, վերստին եկաւ մեր մէջ և մենք լաւ տեսնք որ նա երջանիկ չ'էր: Թալկացած դէմքը, յաւիտեական զրգոռածութենէ առաջ եկած քաշուած զիմազիծերը, շղային ցաւկոտութեան մը մէջ փոքրացած, իւր կերպերուն յախուռնութիւնը, իւր գեղեցիկ ծիծաղը՝ արդէն պաղ, բոլորովին ուրիշ մարդ մը կը ներկայացնէին: Չափազանց հպարտ՝ խաբուած

ըլլալը ըսելու համար, չէր գանգատէր, բայց հին բարեկամները որոնք կը բանար իր տունը, չուտով համոզուեցան որ նա ամուսնութիւններու ամենայնաբարով կարգուած էր և թէ անոր կեանքը այնուհետեւ ալ կեանք չէր։ Ասոր հակառակ տիկին Հէօսթպիղ մեզ երեցաւ ճիշտ այնպէս, ինչպէս տեսել էիք զինքը երկու տարի առաջ, եկեղեցին, աւանդատան մէջ պսակի օրը։ Այն միկնոյն ալելըլուկ ծիծաղը հանդարտ, միկնոյն դէմքը տօնական հագուստ հագած խանութպանուհիի, միայն հաւասարակշռութիւն մը ձեռք բերել էր։ Հիմի խօսել սովորել էր։ Արուեստագիտական վիճարանութեանց միջոցին երբ Հէօսթպիղ հրայրքով կը նետուէր առաջ իւր բացարձակ դատումներով, խիստ անարգանքով կամ կոյր խանդավառութիւնով մէկ մ'ալ նայես կնոջ կեղծ, անհամ, անոյշ ձայնը յանկարծ կ'ընդմիջէր զինքը ստիպելով դանի մտիկ ընել որեւէ յիմար գատողութիւն մը միշտ անկապ և նիւթէն դուրս։

Սա, նեղացած, այլայլած, գթութիւն հայցող ակնարկով մի կը նայէր մեզ և կը փորձէր վերսկսել ընդհատուած խօսակցութիւնը։ Ապա, սնդոզ, յամառ և իսկական հակասութեան առջև, այս փրուած և հովուառջի պէս դատարկ՝ թոչնիկի պըղտիկ ուղեղին յիմարութեանը առջև կը լռէր խեղճը, համակերպած, թողով որ երթայ մինչև ծայրը։ Բայց այս համրութիւնը կը կատաղեցնէր տիկինը և անոր համար ամենէն անարգակաւնը և չարժեքնողը կ'երևար, իւր թթուանոյշ ձայնը ճիշտ կ'ըլլար, կը բարձրանար, կը ծակէր, կը բզզար ճանճի խուռկով մը մինչև որ էրիկը ինքն ալ կատաղած, ալ կը պայթէր վայրագ և սոսկալի։

Սյս անընդհատ կռիւներէն յետոյ, որոնք արտասուքով կը վերջանային, կ'ինը դուրս կը դար հանգչած, աւելի ևս թարմացած, անձրեւէն ոռոգուած մարգագետնի մը պէս, մարդը, իւրաքանչիւր անգամու ջարդուփշուր եղած, տենդոտ, և անկարող որեւէ աշխատանքի։ Իրիկուն մը ներկայէի էրիկ կ'ընկան այս սրտակտուր տեսարանին և տիկին Հէօսթպիղ յաղթական կերպով մը սեղանէն ելլելու պահուն էր, տեսայ էրկանը վէճէն այլայլած երեսին վրայ անարգանքի և ցամառն այնպիսի մի արտայայտութիւն զոր բառերով կարելի չէ ըսել։ Կարմրած, աչերը լիք արտասուքով, բերանը մի հեգնական և սրտամիկ ժպիտով ծոմած, երբոր, պտտիկ կ'ինը կ'աւ գնաց, չոր, կտրող, կտրող հարուածով մը դուռը փակելով ետեւէն, նա, իր վարժապետին ետեւէն տնադող չարածճի մը պէս, կատաղութիւնով և ցաւով լիք, մի գիւլային տնազ բրաւեւ, վայրկեան մը յետոյ, մտիկ կուտայի նորա յուզումէն

կտրտուող ձայնին որ կ'ըսէր «ահ, եթէ տղան չ'ըլլար մէջ տեղ, ինչպէս պիտի առնէի քալէի»:

Այն, տղայ մ'ուռնէին, սքանչելի հոյակապ և աղտի մէջ կորսուած տղայ մը, որ քաշ կուգար ամեն ծակ ու ծով, կը խաղար իրմէն մեծ շուներու, պարտէզը հողին և մամուկներու հետ: Մայրը անոր վրան որ կը նայէր, ապահովուելու համար էր որ տղան աղտոտ էր և կը ցաւէր որ անտնտուի քով չէր դրած զանի: Արդարև կինը, պահել էր միշտ իւր՝ գրասենեակի քաղըննուհոյ աւանդութիւնները և իրենց անկարգութեան մէջ կորած տունը, ուր նա օրնիրուն կը քսքսէր ու կը քաշքշէր զարդարուն շրջագգեստներ և ապշեցուցիչ գլխարկներ, յիշել կուտար սա իրեն սրտին սիրածը՝ խանութի կոնակի անօդ, աղտէն սեցած, սենեակներէն մին, ուր, վաճառուհին կ'անցնէի շուտով մը, առուծախի երկու գործողութեանց միջոցին, անսփոսց սեղանի մը վրայ, աճապարքով մ'ուտելու համար, դէշ պատրաստուած կերակուր մը, ականջն ալ միշտ ուշադիր դռան զանգակին: Այս ընկերութեան մէջ մէկ բան կայ որ հաշուի կ'առնուի, այդ է փողոցը, ուրկէ կ'անցնին՝ գնորդները, վալրաշրջիկները, և արձակուրդի մէջ գտնուած ժողովուրդին խուժումը որով կը ծածկուին՝ կիրակի օրեր, փողոցին մայթերն ու յատակը: Ասոր համար, տեսնել ինչպէս՝ կը ձանձրանար դժբաղդ կինը, ինչ սրտացաւով կը մտաբերէր իւր Փարիզը. Հէօսթպիզն ալ ընդհակառակը, միտքն առողջ պահելու համար դաշտերուն պէտք ունէր: Բարիզը գլխապոսյոսներ կը պատճառէր իրեն դաւառացի նորեկի մը պէս: Կինը չէր հասկնալ զայս և կը գանգատէր իւր քսքսորին համար: Զբօսնելու համար հին բարեկամները կը հրաւիրէր: Այն ատեն երբ էրիկը տունը չ'ըլլար, կիները, անոր ձեռագիրները, յիշատակները և առհասարակ թղթերը խառնշուկելով ժամանակ կ'անցունէին:

Շնայէ, նաէ, սիրելիս, ինչ զարմանալի է... կը փակուի սենեակին մէջ, դուռը կը դոցէ առ բաները զրելու համար, կ'ելլէ կը քալէ վեր վար, մենակ, ինքիբեռն կը խօսի. բայց, ամեն բանէ առաջ, ես անոր այս բոլոր ըրածէն բան մը չեմ հասկնար»:

Այսպէս անվերջ սրտացաւութիւններ և անձկալի վերադարձ անցեալի մասին:

Ո՛հ, եթէ գիտցել էի... Երբ կը մտածեմ թէ ես կարող էի կարգուիլ ձերմակի վաճառական Օպեռթօ և Ֆափօնին հետ...:

Նա միշտ այս երկու ընկերները միասին կը մտաբերէր, կարծես թէ նոցա վաճառատունն էր որին հետ պիտի պսակուէր:

էրկանը ներկայութեան ալ շատ քաջուել չի կար: Կը խանգարէր միշտ և լայնարձակ նստել տեղաւորուելով անոր աշխատանոցին մէջ իսկ, ծոյլ, անգործ կ'նոջ բարձրաձայն անմիտ խօսակցութիւնովը չէր ամէնար ըսել իւր արհամարանքը այդ այնպէս քիչ վաստկեցնող արհեստին համար. արհեստ մը, որուն ամենէն աշխատալի ժամերը առ երևոյթս՝ քմահաճ անգործութեան մը կը նմանին:

Հէօսթպիդի միտքէն կ'անցնէր մերթ փախչիլ այս կացութենէն, որ, ալ ամեն օր առաւել ևս շարաշուք և աղէտալի կըլլար: Կը վազէր Բարիդ կուգար հիբանոցը մի պըզտիկ սենեակ կը վարձէր և ինք զինք ամուրի կ'երեւակայէր: Բայց մէկմալ յանկարծ տղայն միտքը կուգար և միանգամ ալ զանի համբուրկու խօլական բաղձանք է բռնուած, այն օրուան իրիկունն իսկ, նորէն կը դառնար գիւղ: Այս կերպ պարագայներու մէջ, տեղի չի տալու համար վերադարձի կռուի և ծանր խօսքերու տեսարանի մը, բարեկամ մը հետ առած կուգար և կը նայէր քանի հնար է երկայն պահել զանի հոն: Հէնց որ կ'նոջ հետ գէմուդէմ լինելէ կը դադրէր, իւր գեղեցիկ իմացականութիւնը կը վերարթնար, և պառապմունքի իւր ծրագիրները նայիս մի առ մի, հետզհետէ կը վերածնէին սրտին մէջ: Բայց ինչ սրտապատուութիւն երբ հիւրերը կը մեկնէին. նա կը ցանկար իւր ձանձրոյթի բոլոր ուժովը կառչիլ անոնց փեշերուն: Ի՞նչ տխրութեամբ կ'ընկերանար նա մեզ մինչև արուարձանի պզտիկ հանրակառքի կայարանը, որ մեզ, վերստին յետ Բարիդ կը տանէր: Եւ մեր մեկնելէն յետոյ, ինչպէս խեղճ հանդարտ, կամաց, կուզը կոր, թեւերը կախ, ականջ տալով հեռացող անիւներուն, կը վերադառնար փոշիից ձամբէն: Բանն այն է որ կ'նոջ հետ գլուխ գլխու գալը ալ ևս անտանելի դարձած էր. և այդ հարկէն ազատ մնալու համար, մտածեց որ լաւ է տունը միշտ հիւրեր ունենալ: Իւր վհատութիւնը և անհոգութիւնը միայնա՞ծ իւր բարի սրտին, մէկ մ'ալ նայիս որքան քաղցած գրագէտներ կան գլխուն ժողովեց գրականութեան խել մը գրչակներ ստոր ծառայողներ, ծոյլեր, բախուկներ, ցնորամիտներ, եկան լաւ մը տեղաւորուեցան տան մէջ: Եւ որովհետեւ կինը շատ յիմար էր և անկարող դատելու, կը հիանար անոնց վրայ, իւր էրկանմէ բարձր կը դնէր զանոնք անոր համար որ սոքա աւելի բարձր կը պոռային: Այսպէս, կեանք կ'անցնէր, պարապ անամէջ վիճաբանութիւններով: Նայիս, ծակ բառերու մի ժխոր, շառաչ, և քամի մաղել, և խեղճ Հէօսթպիդ, այս բոլոր աղմուկի մէջ անշարժ, անձայն ուսերը վեր առնելով և ժպտելով մը կը բաւականանար: Երբեմն սակայն, երբ ալ ան-

Վերջանալի եղած ճաշկերոյթէ մը յետոյ, բոլոր այս հիւրերը, արմուճակները փոռցքի վրայ տարածած երբ ալ կը մոլորէին երկւոր, անհատնում, խեղդող վայրաբանութիւններու մէջ, հեղձուցիչ ինչպէս իրենց ծխափողերուն մօտ ու մառախուխը. մի անհուն զգուանքով կը բռնուէր, և հնար չ'ունենալով ճամբու դնել բոլոր այս ողորմելիները ինք կ'իյլէր կ'երթար և ութ օր չէր վերադառնար:

«Տունս լիք է անխելքներով, կ'ըսէր ինձ օր մը, ալ չ'եմ համաձակէր տուն դառնալ»: Մի անգամ այս ճամբայն թափուած, նա այլ և չէր գրէր: Իւր անունը հազիւ կը լսուէր. և հարստութիւնն ալ աւարի տրուածի պէս կ'երթար այնպէս շուրջը միշտ իրեն մեկնուած ձեռքերու մէջ և այս անտուն մարդիկը հիւրասիրելու անհատնում ծախքերու:

Երկար ժամանակ էր որ զիրար տեսած չ'ունէինք, մէկ մ'ալ առտու մը առմասկ մը ստացայ, գրուած իւր սիրելի և մանրիկ գիրով, որ երբեմն այնքան կորովի սեղմ, այժմ դողդոջ և վարանոտ դարձել էր:

«Բարիդ ենք. եկուր ինձ տեսնել, կը ձանձրանամ»: Գնացի Պաթինեօլ և գտայ զինքը տխրաբոյր բնակարանի մը մէջ կնոջ, տղուն և շուններուն հետ: Անկարգութիւնը զիւղը եղածին պէս լայն ասպարէզ չի կրնալով ունենալ այս նեղուածքին մէջ, աւելի նողկալի կ'երևար: Եւ երբ որ տղայն շունները առած պղզտիկ սենեակներէն մէկէն միւսը կ'ելլէին. Հէօսթալիդ, հիւանդ պառկած, երեսը պատին դարձուցած էր լուր ու ժառապառութեան վիճակի մը մէջ: Կինը միշտ հագուած միշտ անայլալ, հազիւ ուշադրութիւն կը դարձնէր անոր «Չեմ գիտեր ինչ ունի ըսաւ ինձ կ'ինք, անհոգ մի շարժուձեւով» (geste). Իսկ Հէօսթալիդ զիս տեսնելով, վայրկեան մը զուարթացաւ, և բոպէ մը խնդաց իւր բարի ժպիտով, բայց իսկոյն մարեցաւ ամեն բան: Եւ որովհետեւ Բարիդ ալ պահել էին իրենց զիւղի սովորութիւնները նայիս, մէկ մ'ալ նախաձաշի ժամուն էր, երբ եկաւ, այս՝ ալ անձկութեան մէջ գլորած տունը, պղտիկ, տաղ մարդ մը հինուսին հագուստներուն մէջ տածան ու ռնկող մի հացկատակ և զոր տան մէջ կը կոչեն «Բռիւտօն կարդացած մարդը»: Այսպէս ահա, Հէօսթալիդ կը ներկայացնէր զանի ամենուն և որու իսկական անունը անկասկած որ ընաւ գիտցած չ'ունէր: Երբ կը հարցնէին անոր «սա ո՞վ է», նա կը պատասխանէր համոզուած շեշտով, «ճհ, շատ քաջ տղայ մը, որ շատ կարդացել է Բռիւտօնը»: Թէև ըստ երևոյթին ընաւ այնպէս չէր երևար, որովհետեւ բոլոր սրամտութիւնը՝ սեղանի միջոցին՝ երևան կը բերէր սոսիմը պակասութիւնը կամ խորովածին լաւ չեմքած

ըլլալ ըսելու համար։ Այդ օր, մեր Բոխտօն շատ կարգացած մարդը յայտարարեց որ նախաճաշը շատ անպիտան էր, ինչ որ արդեւր չ'եղաւ որ ինք մինակ ամբողջին կէսը կլլեց աղուորիկ մը։

Որքան, ինչպէս երկար անհատնում և տխուր թուեցաւ ինձ այս նախաճաշը հիւանդին գլխուն վերև։ Կինը կը շաղակրատէր՝ տղին ոռին գլխուն հարուած մը, շունին ոսկոր մը և փիլիսոփային ալ ժպիտ մը տալով։ Հէօսթպիզ և ոչ մի անգամ դարձաւ դէպի մեզ, չի նայած որ չէր քնանար։ Չեմ կրնար ըսել թէ կը մտածէր... Սիրելի և կտրիճ տղայ, այս փոքուն, անընդմէջ, շարունակ կոխներու մէջ իւր կորովի բնութեան լծակը կոտրել էր. և սկսել էր արդէն մեռնիլ։ Այս լսիկ հոգեվարքը որ աւելի կեանքէ հրաժարում էր, տեկց քանի մ'ամիս։ Օր մ'ալ տիկին Հէօսթպիզ այրի մնաց։ Այն ատեն, որովհետեւ արցունքը չէին խաւարած անոր աչքերը և նա միշտ խնամքով կ'ողորկէր կը շտկէր մազերը, և Օպէնթօ և Ֆաժօն զիւ տրամադիր, ամուսնացաւ Օպէնթօ և Ֆաժօնին հետ։ Ո՛ր գիտէ թերևս Օպէնթօյին, գուցէ Ֆաժօյին, կրնայ ըլլալ նաև երկուսին հետ միասնաբան։ Բանն այն է որ նա կրցաւ վերսկսիլ այն կեանքը որուն համար ստեղծուած էր, դիւրին շաղակրատութիւնը և յաւիտենական ժպիտը գրասենեակի կնոջ։

Ս Ի Ր Ո Յ Հ Ա Ի Ա Տ Ա Մ Ք Ը

Նա միշտ երազել էր ասի, բանաստեղծի մը կինը լինիլ... բայց նորա փառասիրած այդ վիպական և տենդոտ կեանքին հակառակ անողոր ճակատագիրը այնպէս բերաւ, որ նորա համար պատիկ երջանկութիւն մը կազմեց կարգելով զանի Օթէօյի հարուստ հաստուրի մը հետ։ Սիրով և քաղցրաբարոյ, քիչ մը չափազանց տարուօք՝ կնոջ բաղդատմամբ. միակ մոլութիւն մ'ունէր—բոլորովին անվնաս և հանգստացուցիչ—այդ էր, պարտիզպանութեան սէր։ Պատուական մարդս, սղոյը ձեռքը, բոլոր ժամանակը կ'անցնէր ճիւղահատելով և խնամելով վարդերու մի հիանալի հաւաքածոյ, տաքացնելով ջերոցը և ոռոգելով կողովները, և կարծեմ որ, չիտակը, պիտի համաձայնիք որ ասանկ պզտիկ խեղճ սրտի մը համար որ իդէալի քաղց ունի, այս բանի մէջ բաւականաչափ ճարակ չի կայ։ Չի նայելով որ այսպէս, սակայն տաս տարի նա ըռնեց իւր սիրտը այնպէս չիտակ և միակերպ որպէս իւր էրկան պարտէզին նրբօրէն աւազոտած ուղիները։ Եւ նա հետեցաւ իր էրկան քայլ առ քայլ, համակերպող ձարձրոյթով մտիկ ընելով նորա միշտ շարժման

մէջ եղող մկրատներուն շրագրգիւ չքչքոցը, կամ աղմուկը միօրինակ և անվերջ անձրեւին որ կը թափուէր անոր ոռոգիչներու բերնէն թաւախիտ տունկերուն վրայ: Այս կատաղի պարտիզականը ինչպէս տունկերուն միկնոյն և իւր կնոջ համար ալ այն մանր փութկոտ հոգացողութիւնն ունէր: Իր սրահին մէջ որ լցուցած էր փունջերով, շարունակ կը չափէր, կը նայէր տաքին ու պաղին աստիճանը և իւր կնոջ համար կը վախճար ապրիլին սառույցէն և մարտին արեւէն: Եւ որովհետեւ այս սընտուկներու մէջ հասած տունկերը որոշեալ ժամանակներն ներս ու դուրս կը հանուին զանի մի կերպը մեթօդով ապրիլ կուտային. աչքերը յառած օդաչափի և լուսնի զանազանութեանց վրայ:

Այսպէս, կինը երկար ատեն կողակցական պարտիզի չորս պատին մէջ բռնուած գլխատիտի տունկի մը պէս անմեղ, բայց միշտ ներքնապէս թռչելով դէպի այլ նուազ կանոնաւոր պարտէզներ, անխնամ, ուր վարդենիները իրենց բոլոր ճիւղերը անխափր կ'երկարին, ուր հին ու խօլ տունկեր յնորական անծանօթ ծաղիկներով բռնաւոր, աւելի տաք արեւի մը տակ ազատ՝ ծաղիւրէն ալ բարձր կ'ելլեն: Այս կերպ պարտէզներ մարդ՝ բանաստեղծներու գրքերուն մէջ միայն կը գտնէ. ուստի նա, պարտիզականէն գաղանի՝ շատ մը ոտանաւորներ կը կարդար, իւր պարտիզականէն որ, ապաքէն բանաստեղծութիւն ըլլալով օրացոյցի երկտող ոտարաւորներ գիտէր սա պէս:

Երբ Սուրբ-Մեդադին անձրեւ գալ,
Վերջն ալ քառսուն օր անձրեւ կալ,
(Quand il pleut à la Saint-Medad,
Il pleut quarante jours plus tard.)

Առանց ընտրելու, ազահարար, խեղճ կինը կը լափէր ամենէն գէշ քերթուածները, բաւական որ անոնց մէջ «սիրոյ» և «հրայրքի» ոտանաւորներ գտնուէին: Ապա գիրքը փակած, երկար ժամեր երազելով և հառաչելով կ'անցունէր: «Ահա էրիկը որ ինձ կը յարմարէր»:

Այս ամենը շատ հաւանականաբար սոսկական ցանկութեան վիճակին մէջ մնացած պիտի ըլլար, եթէ՝ երեսուն տարեկանի սա սոսկալի բոպէին, բոպէ որ կնոջ առաքելութեան համար վճռողական բոպէն է, ինչպէս կէսօրը օրուան գեղեցկութեան համար վճռողական ժամն է, սա անդիմադրելի Ամօօփին հանդիպած չ'ըլլար: Ամօփին սալօնի բանաստեղծ մ'է. մին սա տաք գլուխներուն, որ, ամեն իրիկուն ժամը 10-էն 12, հագած իրենց ֆռակը և մարգարտագորշ ձեռնոցները, կ'երթան

ընկերութեան մէջ և ջահերու լոյսին տակ, մեղամաղձօրէն կրթնած վառարանի մարմարին կը պատմեն իրենց սիրային սքանչացումները, տխրանուշութիւնները, յափրանքը, և յուսախաբութիւնները. մինչ կիները, պարահանդէսի արդուզարդով կլոր շրջաններ կազմած, մտիկ կ'ընեն զանի իրենց հողմահարներու կոնակէն:

Այս Ամօռին, իւր տեսակի մէջ գաղափարական տիպն է որ կայ. կոշկակարի ճակատագրական գլուխ մը, խոր ընկած աչքեր, թալուկ երես, ռուսական ձևով կտրած մազեր, լաւ մը օծուած հունկարական բօմատով: Սա մին է այն կեանքէ յուսահատածներէն—կիներու սիրածը—միշտ վերջին նորաձեւութեամբ հագուած պաշած քնարերգական, մը որուն մէջ ներշնչումին անկարգութիւնը յայտնի կ'ըլլայ փողկապին քիչ մը անհոգ և թոյլ կապուածքէն: Ասոր համար է որ տեսնելու էր ինչ յաջողութիւն, երբ կանչկոտող ձայնովը կըսկսի իւր «Սիրոյ հաւատամբը» անուն քերթուածէն մի հատուած. սա մէկ հասը մանաւանդ որ հետեւեալ ապշեցուցիչ ոտանաւորով կը վերջանայ.

«Եւ կը հաւատամ Սիրոյ, ինչպէս կը հաւատամ Աստուծոյ»...

Դիտեցէք, որ ես խորապէս կը կասկածիմ այս բարիպտուղին Աստուծոյ և մնացեալի մասին որ և է հոգ ունենալու մասին. բայց կիները այնքան մօտէն չեն նայիր. և բառերու կըպշտնութենէն դիւրաւ կը բռնուին. և իւրաքանչիւր անգամ երբ Ամօռին արտասանէ իւր «Սիրոյ հաւատամբը», ապահովապէս պիտի տեսնէք սրահին բոլոր շրջան ու կարգերուն մէջ պզտիկ վարդադոյն բերաններ որ կը բացուին, կը նուիրուին զգացումի այս դիւրին կարթին: Մէկ մը մտածեցէք. այնքան գեղեցիկ ընչաքցով բանաստեղծ մը որ սիրոյ կը հաւատայ այնպէս խնչպէս Աստուծոյ...: Մեր պարտիզպանին կիներ չի կրցաւ դիմանալ. երեք նիստէն յետոյ յաղթարուած էր. միայն, որովհետեւ այս եղերգական բնոյթին խմորին մէջ կար պարկեշտ խմորին և երկաթէ բան մը, չուզեց հասարակ և ստոր մեղանչել մը. մնաց որ մեր բանաստեղծը իւր «հաւատամբի» մէջ կը յայտարարէր որ միակ և մի կերպ ուխտադրութիւն կը հասկնար, այն որ բարձր ի գլուխ և համարձակ կ'երթայ դէպի նպատակը հակառակ ընկերութեան և անոր օրէնքներուն: Ուստի «սիրոյ հաւատամբ»-ը իրեն առաջնորդ բռնած, երիտասարդ կիներ յանկարծ փախաւ Օթէօյի պարտէզէն և եկաւ նետուիլ բանաստեղծին գիրկը:

—«Ալ չեմ կարող ապրիլ այն մարդուն հետ. տար դիմ»: Այսպիսի պարագայներու մէջ էրիկը միշտ «այն մարդը» կըսուի, մինչև իսկ երբ նա պարտիզպանութեամբ զբաղած է:

Ամօռին ապշուժեան մի վայրկեան անցուց, ի՞նչպէս, չար սատանայ, երեակայել որ երեսուն տարու մի պզտիկ մայր կարող է լուրջ բանի տեղ դնել սիրոյ մասին քերթուած մը և տառական ճշտութեամբ հետեւիլ անոր: Սակայն Ամօռի այս ամենալաւ ընդունելութիւն ըրաւ, և որովհետև Օթէօյլի պզտիկ պարտեզին մէջ կինը միշտ պահել էր իւր թարմութիւնը և սիրուն էր. առաւ զանի առանց երկար բարակիւ: Առաջի օրերը հիանալի կերպով անցան: Էրկան հետապնդումէն կը վախճային հարկ ելլաւ կեղծ անուններու տակ մտնել, հիւրանոցները փոխել: ապրիլ անհնարին թաղերու մէջ. Բարիզի արուարձանները, և չրջափակի ճամբայները: Երեկոյեան փախչելու պէս դուրս կ'ելլէին, և ամբողջներու կողմը զգայասիրական պտոյտներով կը ձեռնէին: Ո՛վ զօրութիւն վիպականի, որքան վախը կ'աւելնար որքան աւելի զգոյշութիւն, վարագոյրներ, վարքաշած քօղեր հարկ կ'ըլլար այնքան իւր բանաստեղծը աւելի մեծ կ'երեւէր իրեն: Գիշերը կը բանային իրենց փոքրիկ սենեակի պատուհանը և տեսնելով երկաթուղոյն լամպարներու վրայէն կըլլող աստղերը, կինը ըսել, կրկնել կուտար բանաստեղծին իւր հատուածը

«Ես կը հաւատամ սիրոյ, ինչպէս կը հաւատամ Աստուծոյ».

Եւ սա լաւ էր...

Դժբաղդաբար այս ամենը չի տեսց. կնոջ ամուսինը հանգիստ թողաւ զանոնք: Ի՞նչ ընել, փելխտոփայ էր «այն մարդը»: Տեսնելով որ կնիկը մեկնել է, փակեց իւր ուղասիւսի կանաչ դուռը և հանդարտ ու խաղաղիկ մը վերսկսած վարդերը խնամելու, երջանիկ՝ մտածելով որ ասոնք գոնէ երկար արմատներով հողին կապուած՝ չ'էին կրնար անանկ մեկնիլ իւր տանէն: Աստին մեր սիրահարները ապահովուած, վերադարձան Փարիզ և իսկոյն երիտասարդ կնոջ անանկ եկաւ թէ իւր բանաստեղծը փոխուած էր: Փախուստը, յանկարծակիի գալու վախը, անհատում զգուշութիւնները, մէկ խօսքով բոլոր այսպէս բաները որ նորա հրայրքը կ'աւելացնէին, այլ ևս գոյութիւն չ'ունէին: Եւ նա սկսաւ յստակ տեսնել, հասկընալ: Մնաց որ իւրաքանչիւր բոպէ, իրենց պտղիկ տնարարութեան տեղաւորման և քաղցենի կեանքի հանապազօրեայ հաղար մանր մունը բաներու մէջ, մարդը, որուն հետ կ'ապրէր հիմա, լաւ ևս կը ճանչնար: Կտոր մը վեհ գիւղաղնական կամ քնքոյշ զգացում ալ որ ունէր, նայիս իւր ոտանաւորներուն մէջ կը հալէր կ'երթար առանց ատոնց: մէ բան մը պահելու իւր անձնական սպառումներու համար: Գծուծ ու փոքրոգի, եսասէր, մանաւանդ շատ փնթի ազահ, ինչ որ սէրը չի ներեր: Ապա կտրել էր իւր ընչացքը և այս ժպտումը

չէր վայելէր իրեն: Ի՞նչ տարբերութիւն ու մթապարար գանգրագեղ գեղեցկին՝ զոր իրիկունը մը տեսած էր ջահեր ու լոյսին տակ իւր «հաւատարմը» ըսած առեն՝ և այս օրուանին մէջ: Հիմի իրենց այս միայնակեցութեան քաշուածութեան մէջ, որուն համակերպած էր կնոջ համար, ալ սրբան մոլի տնակութիւն որ ունէր մէջ տեղ հանել էր, և այս խելայեղութիւններու (կամ շամբշութիւններու) ամենէն մեծն էր կարծելը, որ, ինք շարունակ հիւանդ է: Արդարեւ, մարդ քանի բարակացաւ ունեցողներուն վրայ մտածէ՝ այնքան ալ կը կարծէ թէ ինքն ալ իրաւամբ ակտաւոր է: Մեր բանաստեղծ Ամօնին շարունակ բուսաջուրեր կը խմէր, Papier Fayard ով կը պատատուէր և ժամանակ մ'եկաւ երբ նայիս վառարանին վրայ ամեն տեսակ փոշի, ամեն տեսակ սրուակներ կային:

Կինը լուրջի տեղ դրաւ, գթութեան քոյրի իւր այս դերը անձնութիւնը առնուազն իւր յանցանքին մի կերպ քաւումը և կեանքին նպատակը կ'ըլլար հիմի: Բայց, երկար չի գիմացաւ, և այն խղճուկ սենեակին մէջ, ուր բանաստեղծը շարունակ ֆլանէլներու մէջ կը պլլուէր, սկսաւ մտաբերել իւր պղծտիկ հոտաւէտ պարտէզը և իւր բարի պարտիզպանը զոր կը տեսնէր, հեռուէն, ծառերու և կողովներու խումբերու մէջ, որ իրեն կ'երևար այնքան պարզ, սրտաշարժ անշահասէր, որքան այս միւսը պահանջկոտ և եսասէր...

Ձմեռ մը անցած, զգայ որ նորէն կը սիրէր իւր էրիկը, այս անգամ իրապէս կը սիրէր ոչ՝ սովորութիւն դարձած անձնութիւնութեամբ, այլ, ճշմարիտ հարազատ սիրով: Օր մը ելաւ մեղայի մի երկար խանդագին և սիրավառ նամակ գրեց անոր: Պատասխան չըստացաւ: Կարելի է թէ կը կարծէր թէ դեռ բաւական պատժուած չէ: Անտոնեն կինը նամակ-նամակի վրայ զրկեց, խոնարհուելով և պաղատելով որ թոյլ տայ իրեն վերադառնայ, այլապէս լաւագոյն կը սեպէր մեռնիլ քան շարունակել «այն մարդուն» հետ ապրիլ: Ինչ որ հագուադէպ է սա է որ, այն նամակները գրելու համար կը պահուըտէր. անոր համար որ կը կարծէր թէ բանաստեղծը դեռ իրեն սիրահար է և մէկ կողմէն էրկանէն ներում խնդրած պահուն միւս կողմէն ալ կը վախճաւ որ սա մի խախտութիւն չի հանէ նորէն տաքանալով:

«Երբեք չի պիտի թողու զիս մեկնիլ» կըսէր իւրովի:

Այսպէս, գրելով գրելով, երբ վերջապէս ստացաւ ներում, և պարտիզպանը համաձայնեցաւ վերստին ներս առնուլ զինք— (ձեզ չ'ըսի որ մարդը փիլիսոփայ էր) կողակցական յարկի տակ այս վերադարձը փախուստի մը բոլոր ողբերգական և խորհրդ-

դաւոր կերպերով եղաւ Եւ այս եղաւ մոլորեալի իւր վերջին վայելքը: Իրիկուն մը, զգուած այս երկուքով միասին կեանքէ, բանաստեղծը, հպարտ իւր վերստին բուսած ընչացքի մասին և նորէն երբ գնացել էր ընկերութեան մէջ արտասանել իւր «սիրոյ հաւատամբը», կիներ փողոցին ծայրը մի տեղ թուա մի հին ու մին կառքի մէջ ուր իւր էրիկը կ'սպասէր զինք և այսպէս վերադարձաւ Օթէօյի պզտիկ պարտէզը, ընդ միշտ և իսպառ առողջացած բանաստեղծի մը կնիկը լինելու փառասիրութեանէն...

Իրաւ որ աս մէկն ալ, ճիշմարիտը այնքան քիչ բանաստեղծ էր:

(Թ Ռ Ա Ն Ս Թ Է Վ Է Ռ Ի Ն Ը Դ)

Ներկայացումը նոր լմնցած էր: Մինչդեռ հասարակութիւնը զանազան տպաւորութիւններու տակ ալէվտելով դուրս կը թափուէր թատրոնին լայն մայթին վրայ, քանի մը բարեկամները, որոնցմէ էի և ես, կ'սպասէինք բանաստեղծը՝ արուեստագէտներու յատուկ՝ մօրից գրան քով, շնորհաւորելու համար զանի: Իւր գործը, սակայն, անանկ ահագին յաջողութիւն մը գտած չ'էր:

Հիմիկու հասարակութեան վախկոտ և բանական երեւակայութեան համար շատ խիստ, այս խաղը, թոյլատրեալ ազատութեանց և յարմարադատութեանց սահմանը եղող թատերաբեմի չըջանակէն դուրս կ'եկնէր: Խծրծող քննադատութիւնը ըսած էր. «սա թատերախաղ չէ...» և պուլվառին վրայ քեքեւողները (ricaneur) հեքնելով խաղը, դեռ քիչ մը առաջ անկէ զդացած յուզումներուն ոխը կը հանէին կրկնելով ան սքանչելի ոտանաւորները «սու մ'իսկ չի պիտի տան անոր...»: Գալով մեզ. մենք շատ հպարտ էինք որ մեր բարեկամը համարձակել էր ճնշել, յուզել յորձնել տալ իւր գեղեցիկ հնչուն յանգերը ոսկի, որ, փեթակէն հեռացող մեզուններու պար մը կը բռնէին

Հոռմ Տիբեր գետի աջ եզերքը Մոնթէ ձանիքօյի և Մոնթէ Վատիքանի մէջ տեղ գետեզերքի թաղը Քաանսթէվէր կը կոչուի, և անոր բնակիչները Քաանսթէվէրինի, որոնց մէջ ըստ ընդհանուր կարծիքի կը գրտնուին զոտ արիւն հոռմաչեցիներու սերունդի մնացորդներ և այդ թաղի գեղեցկուհիները շատ համբաւուր են: Անմահ Ֆոռնտրինոն Աստուածային Ռաֆայէլի սիրականը և մատոնեաներու օրինակը Քաանսթէվէրինա մ'էր:

կարծես ջահին շինծու, սպանիչ արեին շուրջը, ներկայացնելով անձնաւորութիւնները իրենց բնական մեծութեամբ, առանց հոգ ընելու մեր ժամանակակից թատրոնի աշխարհայեցողութիւնը, պղտոր դիտակները և չար աչքերը:

Յանկարծ մեքենավարներու, հրդեհաշէջներու, փողկապաճներով պատատուած երևորդ դերասանուհիներու մէջէն մեզ մօտեցաւ բանաստեղծը. երկար հասակը կորացած, մսկոտ կերպով մը վեր առած իւր օձիքը, ցանցառ մօրուքին և ալ ճերմկնալ սկսող մաղբրուն վրայ: Տխուր երեւոյթ մ'ունէր: Սրահին մէջ անկիւնը կեցած գրագէտներու կեղծ ծամբըր, ընտրեալ և նուազաթիւ հանդիսականները ծանուցումներուն այնպէս հապճեպով մէջ տեղից վերցուած լինելու պարագայն, որ բաւական ժամանակ չէր թողած ուշադրութիւն գրաւելու, գուշակել կուտային որ խաղը շատ մը ներկայացումներ պիտի չի կրնար ունենալ: Երբ մարդ քսան տարի աշխատել է և տաղանդի ու տարիքի լիակատար հասունութեան մէջ կը գտնուի, ժողովրդին սա զքեզ հասկնալ չ'ուզելու համար դիմադրելը յուսահատեցուցիչ, լքուցիչ բան մ'ունի:

Մարդ մինչև կ'ըսէ իւրովի, «թերես անոնք իրաւունք ունին»: Մարդ կը վախնայ, ալ բան մը չի գիտեր... Մեր ձեռք սեղմումները, մեր ցնծագին կեցցէները, քիչ մը սիրտ կուտան անոր: «Իրաւ, կը կ'արժէք այդքան լաւ է մի... Իրաւ որ ինչ որ կրնայի ընել՝ ըրի»: Եւ տագնապէն այրող իւր ձեռքերը՝ մերկններուն կառչելով մտահոգութեամբ, արտասուքով լիք աչքերը՝ սրտատու և անկեղծ ակնարկ մը կը փնտռեն: Ժիշտ մեռնել չուզող հիւանդին աղերսող մտահոգութեան պէս որ բժիշկին կը հարցնէ. «անանկ չէ, դռթոռ, շուտով չի պիտի մեռնիմ»: Զէ, բանաստեղծ, դու չի պիտի մեռնիս: Օրէքթիթները և դիւթախաղերը (feerie) որ հարիւրներով անգամ կը ներկայացուեն և հազարներով հանդիսատեսներ ունին, վաղուց արդէն մոռացուած պիտի ըլլան շատոնց կորած գնացած իրենց ծանուցումներու հետ, մինչդեռ քու գործը պիտի մնայ միշտ կենդանի և երիտասարդ...:

Մէկ մ'ալ մինչդեռ մենք՝ ալ անապատացած մայթին վրայ մեր բանաստեղծին խրախոյս ու սիրտ կուտայինք. քօնթապլիթօ, հուժկու, և իտալացու շեշտով հասարակացած ձայն մը, կարծես պայթեցաւ մեր մէջ տեղ:

«Է՛հ, բանաստեղծ, բաւական է, կշտացանք քու ոտանաւորներէ... Գնանք estoufato (սթուֆաթօն) ուտելու... և նայիս խոշոր կնիկ մը, կարմիր քառակներով պլլուած պըղտիկ գլխարկով մը եկաւ և այնպիսի յախուռն, այնպիսի հրամայող կերպով մը իւր թևը մեր բարեկամի թևին

անցուց, որ խեղճը խոռովեցաւ և ամչցածի արտայայտութիւն մ'առաւ:

«Կինս», ըսաւ մեզ. ապա դառնալով դէպի նա վարանոտ ժպիտով մը.

— Ի՞նչ կ'ըսես, եթէ տանէի՞ք միասին բարեկամները, ցուցնելու համար անոնց թէ ինչպէս լաւ կը պատրաստես ըսթուֆաթօն:

Կինը խալուհիի վարպետ խոհակերուհուց անձնապատուութեանը մէջ շողոքըթուած, իսկոյն համաձայնեցաւ բաւական չնորհալի կերպով մը և մենք հինգս վեցս մէկէն մեկնեցանք անոնց հետ և գնացինք Մոնմարթրի բարձանց վրայ, անոնց բնակարանը, ըսթուֆաթօ ուտելու:

Կը խոստովանիմ որ առանձին մասնաւոր փափաք մ'ունէի արուեստագէտի այս տունը տեսնելու: Մեր բարեկամը կարգուէլէն ի վեր շատ քաշուած կ'ապրէր, գրեթէ միշտ գիւղը. բայց անոր կեանքի մասին իմացածէս էր որ կը փորձուէի:

Տասնհինգ տարի մ'առաջ, մեր բանաստեղծը, իւր վիպական տաղանդի եռ ու զեռ եկած միջոցին էր, Հոռմի չըջակայքը տեղ մը կը պատահէր մի մեծագեղ աղջկան, և որուն ուժգինս սիրահարուած էր: Մառիա-Ասունթան այն ժամանակը կը բնակէր իւր հօր, մօր և խումբ մը քոյր և եղբայրներու հետ Թոանթէվէռի սա այն տուներէն մին, որոնց քսուքստելով կ'անցնէն Տիբերը և որոնց պատերուն առջև անպակաս է ձկնորսի նաւակ մը:

Օր մը գեղանի խալուհին նաւակին վրայ բոբիկ և մարմնին կպչող հագուստով, ուռուցիկ թեերը մինչև ուսը վեր քաշուած, ջրերը վազող ուռկանէ մը օձաձուկեր հանած պահուն էր որ տեսել էր զանի: Ջրալից ուռկանին ծակերէն ձուկերուն թեփուկին փայլիփայլը, ոսկեգոյն գետը, շառագոյն չըջագետը, աղջկան սևագեղ, խորահայեաց, երազող աչքերը, որոնց երազանքը չըջապատի արեին մէջ աւելի կը մթագնէր, զարկին արուեստագէտին սրտին. կարելի է մինչ իսկ քիչ մ'ալ հասարակ կերպով՝ ճիշտ ինչպէս նուագներու տպագրիչի մը դարակին մէջ ցոյց դրուած ուսմանի մը փորագրի պատկերի մը պէս: Պատահեցաւ որ աղջիկան սիրտը դեռ ազատ էր և ցայն վայր մի խոշոր կարմիրաչէկ դարանակալ ու սմանդուկ կատու մը միայն սիրած էր. այս կատուն ալ իւր տիրուհոյն պէս մեծ ձկնորս էր և անոր մօտեցող մը տեսածին պէս մագերը կը տնկեր:

Նայիս մեր սիրահար բանաստեղծը յաջողեցաւ ընտանեցնել թէ անասունը և թէ մարդիկը, և օր մ'ալ Թոանթէվէռի

Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ պատկուեցաւ գեղունի Ասուն-
թաին հետ և զանի և կատուին հետ միասին առած վերադար-
ձաւ Ֆրանսա:

Ահ, ինդճը, հետը բերելու բաներ մ'ալ եթէ կային ան ալ
սա անտեղի արևին ճողալթներէն հատ մը, կտոր մը կապոյտ
երկինք, այն իւր (հոռոմայեցու) հագուստին տարօրինակու-
թիւնը, Տիբերի եղեգներէն. և Բօնթէ-Ռօթթօյի *) տակ փռուած
ուռկանները, մի խօսքով պատկերը իւր չըջանակով:

Այն ատեն չի պիտի ունենար այն սրտակոտոր յուսախա-
բութիւնը զոր զգաց: Երբ Մոնմարթրի տէ վերի բարձունքը,
չորրորդ յարկի պղտիկ բնակարանի մը մէջ տեղաւորուեցան,
նայեց, որ քօխնովինով մը, ուսուցիկ-թուղթիկ չըջագեցատով մը
և Բարիզեան գլխակով մը, որ միշտ իւր ծամերու ծանր հան-
գոյցներու վրան գէշ հաւասարակչիո՛ւ՝ կատարելապէս անկախ
հովեր կ'առնէր, անձուռնացուցել էին իւր գեղունի Թաանսթէ-
վէռինան և Բարիզի երկնքի սոսկալի և պաղ լոյսին տակ նկա-
տեց, որ իւր կիներ անասուն մ'էր, այո՛, անսրբագրելի անա-
սուն մը: Նորա սև սևագեղ աչերը անվերջ հանդիսատեսութեան
մը մէջ կորած այլևս ոչ մի գաղափար չէին թաւալեր իրենց
թաւչէ կոհակներու մէջ: Հանգարտիկ մարսողութեան և լոյսի
երջանիկ արտացոլում մը, ուրիշ ոչինչ: Այսուամենայնիւ, կո-
պիտ, կոշտ, ամենափոքր դիմադարձութիւն մը սոսկալի կերպով
կը բարկացնէր զանի:

Որո՛ւն մտքէն կ'անցնէր, որ, այս, հինաւուրց արձաննե-
րու ամենէն մաքուրին գէմքին պէս անարատ երեսին վրայ՝
լուծթեան մէջ կոճկուած բերանը երբ բացուէր միայն աղմկալի
և մին միու ետեւէ հասնող կոճակներու պէս հայտանքի հեղեղ մը
զուրս տալու համար էր... Առանց ինքզինքին և էրկանը յարգը
գիտնալու, ամեն ուրեք, թատրոնը, փողոցը, բարձրաձայն կան-
չառելով, նախանձու սարսափելի բաներ կը խօսէր: Եւ երբ ձեզ
ըսեմ թէ արուեստագիտական բաներու մասին ոչ մի զգում
չունէր, իւր էրկան զբաղումին, լեզուին, սովորութիւններու
ամեն բանի, բոլոր բոլորովին անտեղեակ էր, ալ կրնաք երե-
ւակայել: Կտոր մը Ֆրանսերէնը՝ զոր յաջողեցան սովորեցնել
նմա, ուրիշ բանի չի ծառայեց բայց եթէ մոռացնել տալ իրեն
իտալերէնը, և որով նա ինքնին մի աղաւաղ, կէսկէս լեզու
չինեց, վերին աստիճանի ծիծաղելի կարճ. այս սիրոյ պատմու-

*) Հռոմի մէջ Տիբերի վրայ կամուրջ մը կիսակործան այժմ վերա-
շինուած իտալացոց ձեռամբ:

Թիւնը որ սկսած էր Լամարթինի քերթուածի մը պէս, կը վերջանար Շանֆլէտօսի վէպի մը պէս... Երկար ատեն մեր բանաստեղծը փորձելէ յետոյ բաղադարեթիւ իւր վայրենուհին, տեսաւ որ անօգուտ էր և պէտք էր ձեռք քաշել ասկէ: Չափազանց պարկեշտութեան պատճառով չի կրնալով պարզապէս ամուսնաթողութեան դիմել—մտածեց տունը փակուել. մէկը չի տեսնել, և բոլորովին աշխատանքի տալ ինք զինքը: Դանի մը մտերիմներ որոնց համար բաց էին իւր տան դռները, հասկցան դործը և ալ ևս չ'իկան նեղայնել զինքը: Ահա այսպէս տան հինգ տարի է որ կ'ապրէր փակուած իւր տան մէջ, բոլորին անհաղորդ հիւղակի մը մէջ առանձնացածին պէս...

Բոլորովին մտադրաւ այս թշուառ կեցութեան վրայ, կը նայէի առջևէս այս տարօրինակ զոյղին քալելուն, մարդը նիհար, դողդոջ, երկայն, քիչ մը կորայած. կիներ հաստոյր, քառակուսի, սևերովը թոթուելով շալը որ կը նեղէր զինք, և այր մարդու անկախ քայլուածքով: Շատ զուարթ էր. բարձրաձայն կը խօսէր, և մերթ կը դառնար յետին՝ տեսնելու համար թէ կը հետեւի՞նք. և Տիբերին վրայ նաւակ մը քաշող ձեռքշարժումով ու ամենաընտանի շնչով իրենց պարզ անունով կը կանչէր մնզմէ անոնք որ ծանօթ էին իրեն: Երբ անոնց տունը հասանք, դռնապանը, տեսնելով մի ամբողջ աղմկալի խումբ այդ անսովոր ժամուն, կատաղած, չէր ուզէր թողուլ որ վեր ելլենք: Եւ խալուհոյն և դռնապանին մէջ մի սոսկալի կոիւրդաւ սանդուխներուն վրայ: Մենք ամենս դարձող աստիճաններու վրան՝ մարելու վրայ եզող կազի լոյսէն կէս մը լուսաւորուած կարգով կեցել էինք դժուար կացութեան մը մէջ գծախտ, չի գիտնալով թէ մնալու էինք, թէ իջնել տուներս գնալ:

«Եկէք, մենք ելլինք շուտ», լսած ձայնով մը ըսաւ մեզ բանաստեղծը, և մենք լուռ հետևեցանք անոր, մինչդեռ իտալուհին իւր անձին և ցատումին բոլոր ծանրութեամբ կրթնած անձարգելին, հոռմայեցու բացականչութեամբ և արտաքին պուլվառներու խառնուրդ մի ամբողջ շարք հայտանք հատկութեամբ (égrenier) կը թափէր դռնապանին դիտուն: Ի՞նչ տուն վերադարձ սա բանաստեղծին որ. դեռ քիչ մ'առաջ յուզել էր բովանդակ արուեստագէտ Բարիլը և որուն ջերմոտ աչքերուն մէջ էին դեռ իւր «առաջին» կամ առաջին ներկայացումի շացմունքը, շողափայլութիւնները: Կենքի ինչ զոյ ստորացնող:

Միայն իւր փոքրիկ սրահի կրակարանին մօտ էր, որ այս յիմար արկածի պատճառած սառցական ցուրտը մոռցաւ, և առանց տիկնոջ բարձրաձայն քահքահին և ճարճատող ձայնին՝ որ

խոհանոցէն կուգար մեզ և ուր իւր սպասուհոյն կը պատմէր թէ ինչպէս բռնել ցնցել էր այն ~~առնետորդը...~~ ալ մոռացած պիտի ըլլայինք դէպքը: Սեղանը դրուած, ընթրիքը պատրաստած, նայիս եկաւ նստաւ մեր մէջ առանց շալի, առանց քողի և գըլխարկի և ես կրցայ այս անգամ լաւ մը, ուղածիս պէս նայել անոր: Ալ ես գեղեցիկ չ'էր: Քառակուսի երեսը, լայն հաստցած գունչը, թանձր, ճերմկել սկսած մազերը, մանաւանդ բերնին հասարակ արտայայտութիւնը եղակի կերպով հակապատկեր մը կը կազմէին աչքերու յաւիտենական և բանական երազանութեան հետ: Երկու արմունկները սեղանին կրթնած, ընտանի և կովացած, մեր խօսակցութեան կը խառնուէր առանց մի րոպէ աչքէն փախցնելու իւր պջակը: Ծիշտ գլխուն վերիդին, սրահին մեկամաղձոտ հնութիւններու մէջ, հռչակաւոր անունի մը ստորագրած մի մեծ կենդանագիր շուքէն դուրս կ'ելլէր: Մասիա-Սօունթան էր ան 20 տարեկան: Խիստ վառ կարմիր է հագուստը. ծալիծալ շապկին կաթնաթոյր սպիտակութիւնը. առատ և կեղծ զարդեղէններու փայլիփայլ ոսկին. հիանալի կերպով կ'արժէ որ հին արեակէզ գոյնի մը ցոլքը, ճակտին վրայ ցածուկ թանձր մազերուն թաւիշի մը նման շուքը, անզգալի աղուամազ մը որ գրեթէ իրար կը կցէր յօնքերու սէզ ու շիտակ գիծերը: Ինչպէս գեղեցկութեան այնքան լրութիւն այնքան հասարակութեան հասել էր... Եւ մինչդեռ Թաանսթէվէսինան կը խօսէր, ես հետաքրքրութեամբ կը զննէի նկարին վրայ անոր գեղեցիկ ակնարկին խորութիւնն ու անուշութիւնը:

Սեղանին տաքութիւնը ուրախ տրամադրութեան մը մէջ դրած էր զանի: Բանաստեղծը, որուն գ'աջողութիւնը և փառքը միասին՝ կրկնակի կերպով կը սեղմէին սիրտը, ոգեւորելու համար, խոշոր ապտակներով կը զարնէր կրնակին և լիաբերան ծիծաղելով կ'ըսէր իւր ահռելի ժարկոնով, որ, այնքան քիչ մը բանի համար չ'արժէր որ գլուխը առած վար նետուէր տաճարին գմբեթին վրայէն:

«Անանկ չէ՞ մի, փիսիկ» կը յարէր, դառնալով դէպի մի ծեր յօդախտաւոր անդամալոյծ կատու, որ կրակին դէմ նստած կը խոկար: Ապա մէկ մ'ալ յանկարծ շահեկան հակաճառութեան մը միջոցին, սքօբէթի մը յիմար և անասնական ձայնով մը կը կանչէր էրկանը,

Hé ! l'artiste, la lampo qui filo!
(Հէ՛՛ առնետորդս, լամպարը կը մխայ):

Դժբաղդը, աշխուժով մէկէն կ'ընդհատէր խօսքը, և տեղէն կ'ելլէր լամպարը շիտկելու, խոնարհ, ուշադիր, հպատակ և ու-

շաղիբ վախնալով որ բան մը չի բրդի նորէն և հակառակ ամեն զդուշութեան չի կրցաւ առաջն առնել խաղկութեան:

Թատրոնէն վերագարծի միջոցին էր Մեզոն s'ou մտնելով բոպէ մը չի մը գինի առել էինք ոռոգելու համար եսթուֆարօն: Ճամբի տեւողութեան բովանդակ միջոցին Մասիա-Ասունթան ինք իւր շալին տակ բռնած էր զայն և տուն հասած լի երկիւղածութեամբ դրած էր սեղանին վրայ և որուն վրայ խանդադոտ ակնարկներով կը գուրգուրար, վասն զի հոռոմայեցիք կը սիրեն լաւ գինին:

Երկու երեք անգամ արդէն անվտանգ էրկանը մոռացկութենէն և երկար թեւերէն անոր ըսել էր.

«Ուշադրութիւն, չիչին... պիտի կտորես վախնամ»:

Վերջապէս, խոհանոց երթալով, համբաւաւոր եսթուֆարօն անձամբ բերելու համար, մի անգամ ալ կանչեց անոր երեսին.

«Մանաւանդ չիչը չի կտորես»:

Դժբաղդաբար, կնիկը հեռանալուն պէս, բանաստեղծը օգտուելով, թատրոնի և արուեստի յաջողութեան վրայ խօսիլ սկսաւ այնպէս ազատութեամբ, և այնքան խանդով և առատութեամբ որ... Բատատրա... Մէկ ամենէն շատ պերճախօս չարժուամի մը միջոցին ահա արմանք զարմանք չիչը սրահին մէջ հազար կտորով փոռւեցաւ:

Երբէք չեմ յիշեր այդ կերպ պաղ ընկնել մը: Բանաստեղծը դիպ դեղին քար կտրուեցաւ... Այդ միջոցին իսկ Ասունթան քոնթալթօ ձայնը որոտաց քովի սենեակէն, և խտալուհին նայիս դրան վրայ երեսաց, հրացայտ աչքերով և պոկունքը բարկութենէն ուռած, և խոհանոցին տաքութենէն բոլորովին կարմրած:

«Շիչը», կանչեց, սոսկալի ձայնով մը

Այն ատեն բանաստեղծը, երկշտտութեամբ ծռելով դէպ իմ ականջը.

«Ըսէ որ դուն ըրիր»...

Եւ խեղճ ողորմելին այնպէս կը վախնար որ սեղնին տակէն անոր երկար սրունդներուն դողալը կը զգայի:

ԵՐԳԻԶՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ

Ինչպէս հնար էր որ զիրար չը սիրէին: Երկուքն ալ դեղնցիկ և հոգալաւոր, միեւնոյն խաղի մէջ երգելով, Աստուծու Մայիս, 1902.

իրիկունը ամբողջ հինգ արարուած միասին միենոյն արուեստական և եռանդալից կեանքը ապրելով: Կարելի չէ անպատիժ կերպով կրակի հետ խաղալ: Մարդ մի ամսոյ մէջ քսան անգամ չ'ըսիր «ղքեղ կը սիրեմ» սրինգի հառաչներու և վիճի թրթռումներու մէջ առանց վերջ ի վերջոյ իւր իսկ ձայնէն յուզուելու: Այս վիճակը տեսելով նայիք օր մ'ալ ներդաշնակութեան պարուրա՞քներու և յանկերդի անակնկալներու հանդերձաց պերճաւայելութեան և ֆոնի ընդհանուր զարդարանքի մէջ իսկական խանդավառ սէրը կրակ առել էր անոնց սրտին մէջ: Այս սէրը անոնց եկաւ այն պատուհանէն զոր Էլզա և Լօհէնկոյն կ'ոսկի բացած էին երգերով և լսյանով թրթռուն գիշերին վրայ՝

«Արի շնչել յափացուցիչ հոսաւեւութիւններ»...

տարիանքը Գոբելէներու պատշգամբին ճերմակ սիւներուն ընդ մէջէն—ուր Ռօմէօ և Ճիւլիէթթօ արշալոյսի շողափայլումներու տակ կը յապաղին—էր օր սպրտեցաւ:

«Զէ, դեռ առտն չէ, արտոյտը չէ»:

Օր մ'ալ մատուցիւ և Մարկէրեթ երբ փոքրիկ խցիկն կոշտ նստարանին վրայ վարդի փթթումներու և բաղնիկ պատուտանքներու տակ զրկախոսն, զմայլանքի մէջ մոլորած են, և կոշտ նստարանէն անդրադարձող լուսնի ճառագայթի ցոլքին մէջ, կ'ըսէին,

«Թո՛ղ, րո՛ղ ինձ նայիլ դեմքիդ»:

Նայիս՝ սէրը՝ սրտազին, կամացուկ մը վրայ հասաւ և յանկարծակիի բերաւ զանոնք:

Իսկոյն ամբողջ Բարիզ գիտցաւ անոնց սէրը և շահազրգրուեցաւ: Եւ անոնք եղանակին հետաքրքրութեան առարկայն դարձան: Բոլորը կը դային և օրերայի նուագային երկինքի մէջ այն երկու աստղերու միայն դէպի միւսը սլացումը տեսնելով կը հիանային:

Վերջապէս, իրիկուն մ'ալ, երբ կեցցէներու և վերստին կանչէներու ընդհանուր խանդավառութեան մը մէջ վարագոյրը իջնելով կը բաժնէր սրահին ծափերու աղմուկը փունջերով սղոզուած բեմէն, ուր, Ժիլիէթի ճերմակ չըջազգեստը քաշ կուգար սպիտակ քամելեաներու փեռատ թերթերու վրայ, երկու երգիչները անդիմադրելի մղում մ'ունեցան, կարծես՝ իրենց աջապէս քիչ մը շինծու սէրը, այդպիսի մի յաղթանակի կըսպասէր պոթիկալու համար: Նոյա ձեռները իրար փարեցան, երգումներ փոխանակուեցան, որոնց նուիրագործումը եղան սրահին հեռաւորութենէն եկող անխոնջ անվերջ կեցցէները: Երկու աստղերը միացել էին:

Ամուսնութենէն յետոյ ժամանակ մը մէջ տեղ չ'երեւային. ապա, արձակուրդի ժամանակը լրացած, նայիք նորէն հանդէս եկան միեւնոյն խաղի մէջ: Այս վերագարձը մի յայտնութիւն եղաւ Մինչի այդ օրը երկու երգիչներէն մարդն էր որ գերադանշած էր: Աւելի տարուօք, հասարակութիւնը անոր տկարութիւններու և գերադասումներու դիտակից աւելի լաւ ճանչցող, ուղղակի սրահին և օթեակներու հետ կը խաղար: Մինչդեռ իրեն մօտ, կի՛նը, սոսկ հիանալի կերպով ընդունակ աշակերտի մը, ապագայ հանճարի մը տպաւորութիւնը կը թողուր: Ձայնը շատ թարմ, զօղութիւններ, անկիւններ ունէր ճիշտ ինչպէս իւր ուսերը բարակ ու նիհար: Ասոր համար է որ վերագարձին, երբ առաջին անգամ բեմ դուրս եկաւ իւր երբեմնի գերերէ միոյն մէջ և յորդ, հարուստ ու պարարտ ձայնը ծաւալեցաւ առաջին նօթերու հետ, բխող ջրի պէս առատ և յճիւր, սրահին մէջ զարմանքի ափսոսի հիացում մ'առաջ եկաւ որ երկուցլթին բովանդակ շահեկանութիւնը նորա անձին շուրջը խտացաւ—Երիտասարդ կնոջ համար այդ եղաւ ճիշտ մին սա այն օրերէն՝ երբ ձեզ շրջապատող միջնորդը կը յատակի, կը թեթեւի, կը թրթռայ, ձեզ բերելու համար բոլոր ճառագայթները և յաջողութեան ամեն մարդահաճ պաշտօնները—Գալով էրկան, կարծես մոռցան ծափահարել զանի, և որովհետ ամեն շողափայլութիւն իւր քովի շուրջ սաստիկ և թանձր կը ցուցնէ, նայիք բեմին ամենէն մութ մի անկիւնը մնաց—այն ոչ աւել ոչ պակաս, ինչպէս մի երեւորդ (compare) գերասան:

Ինչ և է. այս խանդավառութիւնը որ կերեւէր գերասանունոյն խաղին քնքուշութեամբ և հրապոյրով պարուրուած ձայնին մէջ, նորէն մարդն էր որ կը ներշնչէր: Նա միայն, նա էր որ անոր խորհանգաց աչքերուն մէջ կը դնէր այն բոցը, բայց այս միտքը փոխանակ հպարտացնելու զինք՝ գերասանը, նայիք անոր ունայնասիրութիւնը հրահրել էր: Երբորդ արարուածին վերջը կանչեց թատրոնի կեղծ ծափահարութեանց զըլխաւոր պաշտօնեայն և գէշ կերպով յանդիմանեց զանի. ամենքը մոռցել էին իւր մուտքը և քաշուելները. մոռացել երբորդ արարուածի վերջին կրկին դուրս կանչելը. և սպառնաց որ պիտի գանդատէր անօրէնին...

Աւաղ, չի նայած իւր դանդաւորին, չի նայած որ կեղծ ծափերը որոտացին միշտ բոպէին, հանդէսականներու համակրանքը կնոջ կողմ անցել էր և կի՛նը վերջնապէս հասարակութեան միակ սիրելին մնաց: Նայիս անոր տաղանդի գեղեցկութեան բոլորովին յարմար և շնորհքով գերեր ընտրուեցան և որոնց մէջ գերասանունին չըուած, զարդարուած իրեն վայելող գոյներով:

անդիմակ պարահանդէսէ մը ներս մտնող աշխարհիկ կնոջ ծանր ու մեծ հանդիսաւորութեամբ, երբ բեմ դուրս կուգար, վստահ և բնական, խանդավառութիւնը ընդհանուր էր իւր համար:

Իւրաքանչիւր նոր յաջողութիւն մը գտնելուն, էրիկը աւելի ևս տխուր, ջղային և գրգռուած էր: Այս համբաւը, որ իրմէն ելած միւսին կ'երթար անդարձ կերպով, գողցուածի մը տպաւորութիւնը կը թողուր: Երկար ատեն փորձեց պահել ամենէն՝ մանաւանդ կնոջմէն այս անխոտտովանելի տառապանքը, բայց իրիկուն մը, երբ երկու ձեռքը լիք փունջերով չըջագցեստը վեր բռնած դէպի օթեակ տանող սանդուխէն վեր կ'իյլէր, և իւր յաղթանակէն բոլորովին արբշիւ և ծափերու աթած յուզումէն դեռ ճնշուած ձայնով մը կ'ըսէր էրկան «Շատ գեղեցիկ հասարակութիւն մը ունինք այս իրիկուն»՝ սա պատասխանեց, «Իրաւ կ'ըսես»—ով մը, այնպէս հեգնական, այնքան դառնալի, որ երիտասարդ կնոջ աչքերը բացուեցան իսկոյն իրականութեան վրայ:

Էրիկը կը նախանձէր. ոչ սիրահարի մը պէս որ կ'ուզէ որ կինը գեղեցիկ ու միմիայն իրն ըլլայ, այլ արուեստագէտի պաղ, վայրենի, անողոր նախանձով, Երեմն դերասանուհին ստիպուած երբ կանգ կառնէր նուագի մը վերջը և բոլոր դէպ ինք կարկառուած ձեռքերէն պլաւօններ կը թափթփէին դէպ ինք. էրիկը այնպէս երեւոյթ մը կառնէր իբր թէ անտարբեր էր կամ այլուր, և իւր մտամոլոր ակնարկը կարծես ըսել կ'ուզէր հանդիսականներուն. «Երբ պիտի վերջացնէք ծափահարելը ես պիտի երգեմ ալ»:

Օհ, ծափերը, կարկուտի այն աղմուկը, որ այնքան քաղցրը արձագանքներով կը թնդայ նրբանցքի, սրահի, բեմակողմերու (coulisse) մէջ, անհնար է անկէ հրաժարիլ: Մեծ դերասանները կը մեռնին ոչ հիւանդութենէ եւ ոչ ծերութենէ. առնոր կը մեռնին այն ատեն, երբ մարդիկ չեն ծափահարեր զիրենք: Եւ մեր դերասանը հասարկութեան այս անտարբերութեան առաջ, յուսահատութեան մէջ ընկաւ: Նայիք կը նիհարնարդժնէաբարոյ, խոհուն եւ չար կըլլար ամեն օր: Անօգուտ, ինքնին դատելները, իւր հիւանդութեան ուղիղ երեսին նայելները, եւ բեմ դուրս չելած ինքնին ըսելները «Սակայն ինչ ալ ըլլայ, սա իմ կինն է... եւ կը սիրեմ զինքը...»

Թատրոնի չինծուութեան մէջ, իսկական զգացումը նայիք իսկոյն կանհետանար: Իրաւ որ կը սիրէր դեռ կնիկը, բայց կ'ատէր երգչուհին: Կինը լաւ կը հասկնար զայս, եւ հիւանդ մը խնամելու պէս կը հսկէր այս շամբուլութեան (manie) վրայ. իսկզբան, մտածեց որ ձայնին բոլոր ոյժ ու գեղէն եւ առհասարակ բոլոր իր միջոցներէն կամովին բան մը պակսեցնելով

Նուազեցնէ գտած յաջողութիւնը, բայց իւր առաջադիմութիւնները էրկանխներուն պէս բեմին անկարգելին առաջ չէին դիմանար: Իւր տաղանդը ինքնիրմէ գրեթէ անկախ, կամքէն ուժով էր միշտ Այն ասեմ, խոնարհեցաւ, փոքրկացաւ էրկանը առջեւ: Այնպէս մը կընէր որ իբր թէ խորհուրդ կը հարցնէր անոր եւ կըսէր, հէ, լաւ կը գտնէր մի այս. թէ չէ, դերը եթէ սա պէս ըլլար կը հասկընար մի...:

Բնականաբար, մարդը երբեք գոհ չէր. սա առերեւոյթօ միտամտութեամբ եւ կեղծ ընկերակցութեամբ որ դերասաններու յատուկ է, այն իրիկուն մանաւանդ երբ կինը համեմատաբար շատ յաջողած էր.

«Արթուն կ'աց, փոքրիկս... այս վայրկենին չըլլար ադ... չիտակը դա առաջդիմութիւն չէ»:

Ուրիշ անգամներ ալ կուգէր արգիլել անոր երգելը:

«Ուշադրութիւն ըրէ, դուն դքեզ կը զոհես կոր գրեթէ... չափազանց չոստութիւն է ըրածդ... նայէ որ չի ձանձրացնես բաղդդ... Մտիկ ըրէ, գիտես մի որ ժամանակ է որ արձակուրդ մը առնես»:

Երբեմն մինչեւ ամենայիմար պատրուակներ հնարելու կը ցածանար: Կ'ըսէր որ «կնիկ, դուն ասոր հարուստ ունիս, ձայնըդ տեղը չէ»: Աս ալ չ'եղածին պէս ալ չ'ըջիկ դերասանի կըռիւներ կընէր կնոջ հետ, օրինակ.

«Դու, այս անգամ «տուօ»ի վերջաւորութիւնը շուտով վերսկսար... դու սպանցիր, ոչնչացուցիր իմ ընկիւր տպաւորութիւնս... չէ դու զիտամբ կընես կոր աս ամենը»: Դժբաղդը, առանց տեսնելու որ ինքն էր որ կնիկը կը խանգարէր խաղին մէջ դահալէժ հապճեպով կը վերսկսէր կըկնութիւնները, որպէսզի արգելէ ծափահարութիւնները. եւ հասարակութիւնը վերստին գրաւելու իւր փափաքէն մշուած, բեմին բարձր ծայրին վրայ կը կենար թողնելով որ կինը երկրորդ, յետ, ցած ընկած դիրքի մը վրայ կանգնած երգէր: Դերասանուհին, զանի չափազանց սիրելուն համար չէր զանգատէր: Մնաց որ, յաղթանակը, բարեմիտ կ'ընէ զմարդ, եւ ամեն իրիկուն՝ չի նայած որ կը փորձէր շուքի մէջ պլլուիլ, կորսուիլ, հակառակը, յաջողութիւնը կ'ստիպէր. զանի վերերեւալ լոյսերու մէջ յաղթական կերպով: Թատրոնի մէջ շատ չի քաշեց ամենքը կռահեցին նախանձու այս եղական պարագայն եւ ընկերները մասնաւանդ մատերնուն փաթթեցին զայս. նայիս ալ կնոջ մասին անհատնում, չափազանց շնորհաւորութիւններով կը խեղդէին խեղճը: Մէկ մ'ալ երեկուան լրագրին յօդուածը, ուր մեծ դերասանուհոյն նուիրուած չորս մեծ սիւննր լեցնող դրուատա-

կաններէ ու հիացականներէ յետոյ, քննադատը քանի մը տող ալ չնորձ կ'ընէր էրկանը գրեթէ մոռացուած անհետացած համբաւին: Օր մը, նոր կարդացած այս կերպ մի յօդուած, մտաւ յանկարծ կնոջ օթեակը, լրացիրը բաց ձեռքը, կատաղած եւ բարկութենէն գոռաւորած, եւ ըսաւ անոր.

«Աս ինչ է. այդ մարդը ուրեմն քու սիրահարդ է եղել:»

Այս աստիճան ստոր անարդանքի հասուցած էր մարդը գործը:

Եւ դժբաղդ կ'իներ, տօնախմբուած, նախանձու առարկայ դարձած, որուն անունը խոշոր տառերով տպուած ծանուցումներու վրայ, հիմի Բարիդի ամեն անկիւն կը կարդացուէր, նոյն խել խանութներու մէջ դիզուած ապրանքներու վրայ կը դնէին իբր փորձ մը բաղդը քաշելու, ձեռքէ ձեռք խլլուած շաքարեղէնագործներէ, հոտանոյշներու խանութներէ փոքր եւ ոսկեղճ պատեանիկներու վրայ դրուելու համար, դժբաղդ կ'իներ, այո, կեցութիւններու ամենէն ստորացածը եւ ամենատխուրն էր որ ունէր: Ալ ոչ մի լրագիր ձեռք չ'էր առնէր. վախճալով որ մի գուցէ իր մօտին գովեստի մը պատահի, իրեն տըրուած ծաղիկներուն վրայ կուլար եւ զայն կը թողուր օթեակին մի անկիւնը, որպէս զի տուն տանելով տեղի չի տայ յաւերժացնելու իր յաղթական երեկոյթներու անագորոյն յիշատակները: Վերջապէս ուղեց հրաժարիլ թատերաբեմէն, բայց էրիկը ընդդիմացաւ:

«Պիտի բռնն որ ես եմ որ քեզ հանել տուի դուրս:»

Եւ ահաւրի տանջանքը շարունակեց երկուսին համար ալ:

Առաջին ներկայացումի իրիկուն մը, երբ դերասանուհին բեմ դուրս դնալու վրայ էր, մէկը անոր ըսաւ «Ինքզինքնիդ լաւ բոնեցէք... սրահին մէջ ձեզ դէմ գաղտնի գաւաղիբներու խումբ մը կայ:» Նա, ժպտեցաւ զարմանքով, Գաղտնի միաբանութիւն մը իրեն դէմ. եւ ի՜նչ առթիւ, Աստուած ամենաբարբի... Ինքը որ՝ միմիայն համակրանքով չըջապատուած ամեն կողմնակցութիւններէ հեռու դուրս կապրէր: Սակայն տես որ ճիշտ էր ըսուածը: Արարուածի կիսուն մէջտեղ, երբ էրկանը հետ միմեծ տուն կերգէր, ճիշտ այն բողբոյս, յորում իւր սքանչելի ձայնը կարողութեան զագաթնակէտին հասած, հուսկ հունչը կը մարէր իրար յաջորդող եւ հաւասարադօր խաղերու վրայ, մաքուր այնպէս ինչպէս մանեակի մը կլորտակ մարգարիտները, սուլումներու մի տարապ կանգ առնել տուաւ զանի քարացած: Հանդիսականները դերասանուհոյն չափ անակնկալի եկած եւ յուզուած էին: Ասէք թէ մարդիկ չնչառութիւնները առկախ բոնեցէին կուրծքերու մէջ բանտուած, նոյնպէս ինչպէս դերասա-

նուհույն լմնցնիլ չի կրցած մասը: Մէկէն մի խենդ, զարհուրե-
լի գաղափար անցաւ էրկան մտքէն... Եւմին վրայ մենակ էր
կնոջ հետ: Կինը շեշտակի անոր նայեց եւ տեսաւ անոր աչ-
քերուն մէջէն մի գէշ ժպտի փայլակին անցքը: Խնդճ կինը
հասկցաւ: Հեծկտանքը խեղդել սկսաւ զինք եւ ուրիշ բան չի
կրցաւ ընել բայց եթէ, կուրացած, անհետանալ բնականօրո-
շոցներու անզամէջին մէջ:

Էրիկն էք որ սուկն առել էր կինը:

Թ Ի Ի Ր Ի Մ Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Մ Ը

Կնոջ խօսքը

Ի՞նչ կայ, ի՞նչ բանի համար ռի պահել է ինձ գէմ, չեմ
հասկնար: Բայց Աստուած իմ... ես ամեն բան ըրի զանի եր-
ջանկայնայնու համար: Չեմ ըսեր թէ, փոխանակ բանաստեղծի
եթէ նօտարի մը, հաւատարմատարի մը, վերջապէս աւելի ծանր
բանի մը, աւելի նուազ օգային զբաղումով մէկու մը հետ
ամուսնանալը չի պիտի սիրէի. բայց եկ ու տես որ անանկ
ինչպէս որ էր, ինձ հաճելի էր: Իրաւ որ քիչ մը տաք զուլս
էր, սակայն սիրուն ալ էր եւ դաստիարակուած. ապաքիչ մ'ալ
հարուստ էր, եւ ես կը մտածէի որ մի անգամ կարգուելէ յե-
տոյ, բանաստեղծութիւնը արգելք մը չի պիտի ըլլար որ նա
լաւ պաշտօն մը վնասէր, ինչ որ զմեզ ըսորորովին մեր ուղա-
ծին պէս եւ գոհ պիտի կացուցանէր: Ինքն ալ այդ ժամանակ-
ները զիս իրեն գաղափարակից կը գտնէր: Երբ զիւզ կուգար
հօրքրոջն տունը զիս տեսնելու, ալ բաւական բառ չէր կրնար
գտնիլ ըսելու համար իր հիացումը մեր պզտիկ բնակարանին
կարգ ու սարքին համար, որ վանքի մը պէս էր: «Չուարձալի
է...» կ'ըսէր: Կը խնդար, եւ կարգացած վէպերու ու ստանա-
ւորներու մէջ սովորած ամեն կերպ անուաններով կը կանչէր
զիս: Շիտակը, կը խոստովանիմ, որ սաի քիչ մ'անախորժ կու-
գար ինձ, ես կը ցանկայի որ քիչ մ'աւելի լուրջ ըլլար: Բայց
միմիայն մեր ամուսնանալէ եւ Բարիզ հաստատուելէ յետոյ էր
որ զգացի մեր երկուսի բնութիւններու տարբերութիւնը:

Ես որ կ'երազէի մի պզտիկ տուն, լաւ, լուսաւոր եւ մա-
քուր՝ նայիք մեր բնակարանը իսկոյն լեզկեցուն եղաւ անօ-
գուտ, նորաձեւութենէ ընկած, փոշեթաթախ կարասիներ
ով եւ գունատ գորգերով, եւ անպէս ալ հին որ... Վեր-

ջապէս ամեն բանի համար այսպէս Երեւակայել կրնաք մի, որ, տանիքի յարկը հանել զնել տուաւ ինձ մի շատ սիրուն ժամացոյց, զոր ինձ նուիրել էր հօրաքոյրս եւ հիանալի կերպով շրջանակուած նկարներ, զոր ինձ տուել էին գիշերօթիկի ընկերներս։ Այս բոլորը զգուելի է կ'ըսէր Դեռ մինչեւ հիմա կը հարցնեմ ես ինձ, ինչո՞ւ. վասն զի վերջապէս, իր աշխատութեան սենեակը հաւաքածու մ'էր հին, մոխէն սեւցած (կտաւներու) նկարներու, արձաններու, որոնց նայել կ'ամաչէի, կոտորած հին ու մին բաներու, որոնք ոչինչի օգուտ մ'ունին, ժանգոտած աշտանակներու, ծակ, ջուր չի բռնող սափորներու, անզոյգ, նմանը չի գտնուող զաւաթներու. իմ ծիրանի փայտէ գեղեցիկ գաշնամուրիս կուշտը դրուած էր մի ուրիշը, փոքր, ագեղ, բոլորովին թափթփած, որուն լեղւակներուն կէսը չի կար, եւ այնքան մաշած, որ հաղիւ ձայնը լսելի էր։ Գալով ինձ, ես սկսայ ինձ ըսել «Ա՛հ, աս ալ, բայց արուեստագէտ ըսածնին, քիչ մը խենդուկ մ'է եղեր ուրեմն...» Չի նայես, միայն անօգուտ բաներ կը սիրէ եւ կ'ատէ ծառայութիւն մը մատուցանող ամեն բաները»։

Երբ որ իւր բարեկամները տեսայ՝ ընկերութիւնը զոր կ'ընդունէր, աւելի գէշ եղաւ։ Երկար մաղերով, լիք մեծ մօրուքով, գէշ սանդղուած, գէշ հագուած մարդիկ, որ իմ մօտ ծխելէ չէին քաշուեր, եւ մտիկ ընելով զանոնք գէշութիւն մը կուգար վրաս, այնքան անոնց ամեն մարդերը իմիջներուս բոլորովին հակառակն էին։

Մեծ մեծ բառեր, խոշոր խոշոր նախադասութիւններ, ոչինչ բնական, ոչինչ պարզ։ Այսո՞ւ հանդերձ պատշաճութիւններու մասին ոչ մի ծանօթութիւն։ Կամենաս քսան անգամ ընթրիքի վար դրած եղիր զանոնք, փոխարէն ոչ մի այցելութիւն, ոչ մի քաղաքավարութիւն. եւ ոչ իսկ այցելումս մը կամ քաքար մը նոր տարւոյն օրը։ Ոչինչ... Այս պարոններէն ոմանք ամուսնացածներ էին եւ իրենց կիները միասին կը բերէին։ Այ տեսնելու էր այս մարդոց տեսակը։ Ամեն օր այնպէս պերճարդ ու զարդ որպիսին ես բնաւ կրելիք չ'ունիմ, փառք Աստուծու եւ այնքան գէշ շտկուած, անկարգ, անոնց մեթօդի։ Ուռուցիկ, խոիւ մազեր, քարշ եկող շրջագգեստներ, ապա արտառոց տաղանդներ զոր անոնց քաշուելու կը ցուցնէին։ Կային որ գերասանուհիներու պէս կ'երգէին եւ բռնօքնէին։ Կային որ շուռագէին. ամենն ալ կը շաղակրատէին կը շատախօսէին բոլորովին էրիկ մարդոցը պէս։ Հիմի գուք ըսէք, ձեզ կը հարցնեմ. ասի չիտակ է մի։ Միթէ լուրջ կիներու, կարգուելէ յետոյ, տան խնամքէն զատ ուրիշ բաներով զբաղիլ կը վայել։

Ահա սաի փորձեցի հասկցնել էրկանս, որ սրտացաւում էր տեսնելով որ նուագելը մէկդի թողել էի: Երաժշտութիւնը լաւ է երբ մարդ փոքրիկ է և ուրիշ բան չ'ունի ընկելք: Բայց, չիտակ չիտակ չիփ չիտակ, կարծեմ թէ ծիծաղելի պիտի ըլլայի թէ ամէն օր դաշնամուրին առաջ նստէի:

Օհ, լաւ գիտեմ: Զուր ինձ դէմ ունեցած հակառակութեան պատճառը սա է որ. ես ուղեցի քաշել հանել զինքը սա տարօրինակ և իրեն համար խիստ վտանգաւոր միջավայրէն: «Բոլոր բարեկամներս ինձմէ պաղեցուցիր» ըսելով երեսիս կուտայ ստէպ: Այո, չիտակ է, և այդպէս ըրածիս համար ալ չ'եմ ափսոսար: Այն մարդիկը վերջ ի վերջոյ պիտի խենթցնէին զինք և թողնէին վար: Կը պատահէր երբեմն անոնք մեզմէ հեռանալէ վերջը սա չէր պառկեր և գիշերն իբուն քերթաւելով վեր ու վար կը պտտէր և բարձր-բարձր կը խօսէր ինքիւրեն: Ինքնին արդէն բաւական տարօրինակ, հերիք այլանդակ էր, մէկ մ'ալ անոնց դալ գրգռելն աւելորդ էր: Ինչ քմահաճոյքներուն, ինչ խելքին վիշաճներուն համբերեցի: Նայիք յանկարծ սենեակս կը մտնէր. «Շուտ ըրէ, գլխարկդ... դիւղ պիտի կրթանք»: Հարկ կ'ըլլար թողնել տուն, տեղը, կարը, զործը, ելլել կառքի, երկաթուղու համար ստակ մտնել: մինչդեռ ես դրամ ինայելու վրայ կը մտածէի շարունակ, որովհետեւ, վերջապէս, համաձայնելու է որ 15000 ֆրանկ հասոյթով մարդս հարուստ չի սեպուի: Փարիզի մէջ և տղոցը բան մը չի կրնար թողուլ: Սկիզբները կը ծիծաղէր իմ դիտողութիւններուս վրայ. և կը ջանար զիս ալ խնդացնել: Բայց երբ տեսաւ որ ես իմ նպատակներու վրայ անզրգուելի եմ, ալ թըշնամի դարձաւ իմ պարզասիրութեան և տնարարութեան մասին ունեցած մասնաւոր ճաշակիս համար:

Իմ ինչ յանցանքս է եթէ չ'եմ սիրեր թատրոն, նուագահանդէս, և բոլոր սա արուեստագիտական երեկոյթները, ուր կ'ուղէր քաշել տանել զիս, ու կը հանդիպէր իրեն նախկին ծանօթներուն՝ խել մը դատարկամիտ, ցոփակեաց և վատնիչ զօսասէրներ:

Պահ մը կարծեցի թէ աւելի խօսք հասկցող պիտի ըլլար: Յաջողել էի հանել զինքը այդ տգեղ ընկերութենէն և լուրջ, ծանրամիտ, խելացի մարդերով մեզ շրջան մը կազմել, անոր օգտակար յարաբերութիւններ... ստեղծել: Էհ ուրեմն. ոչ, Պարոնս կը ձանձրանար: Առողւանէ մինչև իրիկուն կը ձանձրանար: Տեսնելու էիք ինչպէս դժկամակ թթուած երեսով կը կենար մեր պղտիկ երեկոյթներու միջոցին, երբ ես թէյ մը, փոքրիկ թղթախաղ մը կը հանէի մէջ տեղ: Երբ առանձին մնայինք, միևնոյն բանը դարձեալ: Սակայն ես շատ փափկանկատ էի: Անոր

կ'ըսէի. «Էի՛ մը կարդա ինձ առ գրածդ» և նա ինձ կարտասանէր ոտանաւորներ և հատուածներ, խորհրդածութիւններ, ոչ ինչ չ'էի հասկնար. բայց այնպէս կը ցուցնէի թէ կը շահագործուի մինչև իսկ այստեղ այնտեղ փոքրիկ դիտողութիւններ ընել կը համարձակէի, որոնք միմիայն զանի գրգռելու սրտնեղելու կը ծառայէին: Տարի մը գիշեր ցորեկ աշխատելով այս բոլոր ոտանաւորներով մէկ գիրքէ աւելի բան մը չի կրցաւ ընել, գիրք որ բնաւ չի ծախուեցաւ ալ: Անատեն անոր ըսի. «Ա՛հ... կը տեսնես... ասն»։ մտածելով որ կարելի է կը յաջողէի վերջապէս խելքի բերել զայն, որ աւելի հասկանալի, աւելի արտագրող բանի մը ձեռնարկել տալու համար: Ասոր վրայ, զարհուրելի ցատումով մը բռնկեցաւ, և այդ օրէն առյաւէթ տխրութեան մը մէջէ ինչ որ շատ դժբաղդ ըրած է գիտ: Բարեկամներս ինձ որքան լաւ խորհուրդ ունէին կուտային: «Կը տեսնես սիրելիս, ազի ձանձրոյթէն առաջ եկած է. զբաղում չ'ունեցող մարդուն գէշ տրամադրութիւնն է ադ... եթէ քիչ մ'աւելի աշխատէր, այդպէս տխուր չի պիտի ըլլար»։

Այն ատեն ես ինքս և բոլոր զիս շուրջս ճանաչողներս վրայ գրի անոր համար պաշտօն մը գործ մը գտնելու երկինք, գետին վեր վար ըրի. չեմ գիտեր ալ որքան ընդհանուր քատուղարի և վարչապետներու կնիկներու այցելութիւններ ըրի, մինչև նախարարի մը պաշտօնատունը գնացի, և այս ամենը առանց իրեն իմաց տալու: Մի անակնկալ կ'ուզէի ընել. Ինքնին կ'ըսէի «Նայինք թէ այս անգամ գոհ պիտի ըլլայ մի»։ Վերջապէս օր մ'ալ ոտայայ հինգ կնիքով կնքուած ծրար մը, մէջը էրկանս նշանակուելուն թուղթը, ուրախութենէս խելացնորածի պէս վազելիս անոր մօտ, զբասեղանին վրայ զրի թուղթը, ալ ապագայն, հանդստաւէտութիւնը, աշխատանքի հանդարտութիւնը, ինքիրմէ գոհ լինելը ապահովուած էր... Գիտէք թէ ինչ ըսաւ ինձ: Ինձ ըսաւ որ «երբէք չի պիտի ներէր ինձ»։ և նախարարին նամակը առած հազար կտոր պատուեց, և դուռները զարնելով ելաւ գնաց: Օ՛հ, սա արուեստագէտները, սա ճաթած գլխով փախուկները որ կեանքը այսպէս խոտորնակ կ'ըմբռնեն: Ի՞նչ ընել այսպէս մարդու մը հետ, կը ցանկայի խօսիլ, խորհիլ: Բայց ոչ, շատ չիտակ ըսել էին ինձ. «սա իսկ մ'է»։ Մնաց որ ինչ օգուտ անոր հետ խօսիլը քանի որ միևնոյն լեզուն չ'ունինք: Նա ինձ չի պիտի հասկնար և ոչ իսկ ես զինքը... Եւ հիմի աստեղ գէ՛մ գէ՛մի նստած իրար կը նայինք: Կզգամ որ աչքերուն մէջ ատկութիւնը կը վառի, բայց ինչ ընել կը սիրեմ զինքը... Շատ դառն է այս:

Էրկանը խօսքը

Ամեն բանի մասին մտածել էի. ամեն կերպ նախազգուշութիւն ըրել էի բարեիզուհի մը չէի ուզեր. վասնզի բարեիզուհիներէն կը վախնայի: Չէի ուզէր հարուստ կիւն՝ մտածելով որ սա ալ իւր դրամին հետ ամբողջ շարք մը պահանջներ պիտի ունենար: Ընտանիքէ ալ կը վախնայի, քաղքենի, համագրուող սիրոյ ու սոսկալի փաթտուքը որ կը բանտարկէ, կը փոքրացնէ, կը խեղդէ մարդը: Իմ կիւնը այն էր որ կերպէր: Իւրովի կ'ըսէի «նա ամեն բան ինձ պիտի պարտի»: Ի՞նչ ուրախութիւն պիտի ըլլար կը մտածէի, եթէ, կաղմակերպել յաջողէի այն պարզուկ հողին ու միտքը, այն մաքուր հողին, իմ ոգեւորումներուս իմ միտքերուս համեմատ, մի խօսքով եթէ կարենայի հողի ներշնչել արձանին:

Բանն այն է որ, իրաւ, կիւն ալ արձանի երեւոյթ ունէր, իր խռշտ հանգարտ ու լուրջ աչքերով, իւր յունակաւ կիսագէմբին կանոնաւոր, որոշ ու աղնիւ գիծերով. բայց, մատաղատի գէմբերու փափկութեան սա վարդազոյնի թիթեւ նիւանսով մը եւ վեր վերցուած մազերուն շուքովը անուշցած: Աւելցուցէք ասոր վրայ, գաւառացուհւոյ պզտիկ շեշտ մը, որ սրտազին ուրախութիւն մը կ'առթէր ինձ, եւ զոր մտիկ կ'ընէի՝ աչքերս փակ, երեխայութեան, տէ հեռուներու, բոլորովին մոռացուած հանդարտ կեանքի երանելի յիշատակի մը պէս: Եւ ըսել թէ այդ շեշտը հիմի ինձ համար անտանելի դարձած է... Բայց այն ժամանակը հաւատք ունէի: Կը սիրէի, երջանիկ էի եւ աւելի եւս երջանականալու արամադիր: Լի խանդավառութեամբ եւ ջանասէր, այդպէս շուտով ամուսնացած, սկսած էի մի նոր բանաստեղծութիւն եւ ցորեկները շարադարած ոտանաւորն իրիկունը կը կարդայի անոր: Կ'ուզէի զանի ամբողջովին իմ գոյութեան մէջ մտցնել: Առաջին անգամներուն ինձ կ'ըսէր «Սիրուն է...» եւ անոր այս տղայական հաւանութեան համար երախտապարտ էի. յուսալով որ այսպէս երթալով, վերջապէս, պիտի լաւ եւս հասկնար այն ինչ որ իմ կեանքն էր:

Ենզճ գծադրը, ինչպէս չարչարել եմ զանի իմ ոտանաւորները անոր կարգալէ յետոյ անոնց բացատրութիւնները կուտայի, փնտռելով անոր դարմանքով լիք գեղեցիկ աչքերու մէջ սպասածս արտայայտում մը եւ կարծելով միշտ, որ, իրաւ, կը տեսնեմ: Կ'ստիպէի զինքը, որ իւր գիտողութիւններն ընէ, խորհուրդ մը տայ եւ երբ յիմարութիւն մ'ըսէր, վրայէն կ'անցնէի միայն կանգ առնելու համար այն լաւ բանին:

վրայ, որ արկածը ըսել կուտար անոր մերթ։ Որքան կը փափագէի զանի իմ իսկական կինս ընել, արուեստագէտի կինը... Բայց ոչ... Նա չէր հասկընար Միւսնոյն էր թէ ես անոր կը կարգայի մեծ բանաստեղծներէն, ամենէն զօրաւորներ ու ամենէն փափկագգածներէն հատուածներ ըսէի. սիրոյ քերթուածներու ոսկեշար ոտանաւորները անոր առջեւ կը թափէին տարապի մը պաղութեան եւ առթած ձանձրոյթին պէս։ Անգամ մը, կը յիշեմ «Հոկտեմբերի գիտերը» կը կարգայինք։ Կինս ընդմիջեց զիս եւ ըսաւ որ աւելի լուրջ բան մը կարգայի իրեն։ Այն ժամանակ փորձեցի բացատրել անոր, որ ոչինչ այնպէս լուրջ չէ ինչպէս բանաստեղծութիւնը, որ կեանքի էութիւնն իսկ է, որ կը սաւառնի անոր վրայ, թրթռող լոյսի մը պէս, ուր բառերը, միտքերը կը բարձրանան եւ կ'այլակերպեն։ Օհ, նրա սիրուն բերնին չ'արժեցնող ժպիտը, եւ ակնարկին խոնարհումը... կարծես թէ տղայ մը կամ խենդ մ'էր որ կը խօսէր անոր։

Այս կերպ որքան ոյժ, ինչ չափ պերճախօսութիւն որ մտնեցի անօգուտ անցաւ։ Ոչ մի բան չէր կարելի։ Չոր սրտերու, նեղ մտքերու յաւիտենական չքմեղանքը եղող սա անոր ողջմտութիւն, դատողութիւն ըսած բաներուն գէմ շարունակ կը հակառակէի։ Եւ միայն բանաստեղծութիւնը չէր, որ կը ձանձրացնէր զանի։ Մեր կարգուէն առաջ կը կարծէի թէ նուագասէր մ'էր։ Նուագած կտորները, ստորագծուած իւր դասատուին կողմէ, կարծես թէ կը հասկնար. հազիւ թէ ամուսնացած էինք, փակեց դաշնամուրը եւ վազ անցաւ երաժշտութիւնէ... Գիտէ՞ք բան մը, որ աւելի տխուր ըլլայ քան կ'նոյ կողմէ լքումը սա այն բանին զոր մատաղ աղջկան մէջ հաճելի էր ձեզ։ Դերասանը վերջին խօսքն ըսած, դերը կատարած, պարզամիտ աղջիկը կը հանէ հանդերձը։ Այս ամեն ամուսնութեան համար եղած բաներ են եղել, պզտիկ տաղանդի մը կեղծ մակերեւոյթը, սիրուն ժպիտներ և անցողական պերճութիւն։ Սորա մէջ, փոփոխութիւնը բոլորական եղաւ։ Իսկզբան յուսացել էի որ ճաշակը, արուեստին իմացականութիւնը, գեղեցիկ բաներու հասկցողութիւնը զոր չէի կրնար տալ անոր, մի անգամ Բարիզ հաստատուելէ յետոյ, ուղեր թէ չ'ուզէր վերջապէս պիտի ստանար ատոնք այն հիմնալի քաղաքին մէջ, ուր աչքը և միտքը կը նրբանան սուսնայ մարդուս զգալուն։ Բայց ինչ ընել կ'նոյմով մը որ գիրք մը բանալ, նկար մը գիտել չի գիտեր, որ ամեն բանէ կը ձանձրանայ և որ ոչ ինչ տեսնել կուզէ. հասկցայ որ պէտք է համակերպել ինձ մօտ ունենալ սոսկապէս տնարար կինը մը խնայող, ճշ,

շատ խնայող: Կին մը ըստ Բաբետոնի, ոչ ինչ աւելի. պէտք է հպատակէի: Քանի ուրիշ արուեստագէտներ իմ վիճակիս մէջ կը դաժնուէին: Բայց այս համեստ զերը չի բաւականացուց զանի:

Տակաւ առ տակաւ, ծածկաբար, լռիկ մնջիկ այնպէս ըրաւ որ բոլոր բարեկամներս հեռացուց ինձմէ: Անոր — առջև չէինք քաշուեր. անցեալին մէջ եղածի պէս կը խօսէինք. և մեր արուեստագիտական չափազանցութիւններէն և խենդ ու խօլ առածներէ, սա սրախօսութիւններէ ուր գաղափարը կը ծալտի լաւ ևս ծաղրելու համար. ոչինչ չէր հասկնար, ոչ անոնց այլաբանութիւնը, ոչ անոնց հեղինակները: Այս ամենը ուրիշ բանի չէին ծառայեր բայց եթէ գրգռել զանի և չփոթել, Սրահին մէկ փոքր անկիւնը նստած, առանց բան մ'ըսելու, մտիկ կ'ընէր, առաջագրելով՝ յետոյ մէկիկ մէկիկ ջնջել զուրս նետել ինչ որ ականջին այնպէս խիստ և անախորժ կուգար: Հակառակ իմ ակներև սիրալիւր ընդունելութիւններուս, բարեկամներս սկսել էին զգալ իմ տունը սա պզտիկ courand d'air պաղ հովը, որ ձեզ կազդարարէ թէ դուռը բաց է և թէ ալ ժամանակ է ելնել երթալու:

Բարեկամներս կտրուելէ յետոյ, նայիք անոնց տեղ իրենները բերաւ: Նայեցի որ դատարկ և գեղարուեստէն բոլորովին օտար, տաղալիալի ընկերութենէ մը պաշարուած եմ, ընկերութիւն որ խորապէս կ'ատէր բանաստեղծութիւնը, անոր համար որ «վաստկցնող բան մը չէ»: Իմ մօտ դիտմամբ բարձր ձայնով անունը կուտային նորաձեւութեան համեմատ բան ընողներու, և Աստուծու օր թատերախաղեր, և հացի պէս ծախուող քշուող վէպերու:

«Այն ինչը շատ ստակ կը վաստկի»: Դրամ չահել, ահա այս հրէշներու բոլոր բովանդակ մտածողութիւնը և սիրտս կը ցաւէր տեսնելով կինէս ալ անոնց պէս խորհիլը: Այս ծախոխ չարաշուք միջավայրին մէջ, անոր գաւառացուհուոյ բոլոր յատկութիւնները իւր աննշան չնչին և սահմանափակ հայեացքը խտացել էին մի անհաւատալի ազահութեան մէջ:

Տասն և՛ հինգ հազար ֆրանգ եկամուտն կարծեմ թէ մարդ կարող է այսքանովս ապրել առանց վաղին հոգը ունենալու: Է՛հ ուրեմն, ոչ. կինս միշտ կը դանդատէր, խնայողութեան և ստակը շահուող կերպով տեղ մը գնելու մասին կը խօսէր միշտ: Քանի նա այսպէս բռնի տիրանալ կ'ուզէր վրասս այս կերպ յիմար մանրամասնութիւններով, կ'զգայի որ աշխատանքի համն ու փափաքն ինձմէ կը հեռանար: Երբեմն կուգար գրասեղանիս ըով, մի չ'արժեցնող կերպով կը թղթատէր

իմ սկսած ոտանաւորներս, և հաշուելով այն փոքրիկ աննշան տողերը գրելու համար կորուսած ժամերս. հաշուելով կ'ըսէր «սո ինչ է» Ահ եթէ զանի մտիկ ըրած ըլլայի սա այնքան տարիներու վաստակովս ձեռք բերածս՝ քանաստեղծ գեղեցիկ անունս, չափազանցող գրականութեան արտադրութիւններու տիղմին մէջ քարշ պիտի գար... Եւ երբ կը մտածեմ որ այս կ'ընծ իսկ է որ ես նուիրել էի ամենէն առաջ իմ բոլոր սիրտս, ամեն երազներս. երբ կը մտածեմ սա անոր ինձ ցուցուցած անարգանքը՝ վասնզի ևս ստակ չեմ վաստիկր, ամուսնութեան առաջին րոպէներէն իսկ կըսկսի ձգմարիտը ևս թէ ինքս ինձ և թէ անոր համար կ'ամչնամ Դրամ չ'եմ վաստիկր. անոր ակնարկին կշտամբանքը, արդիւնաշահ պանականութեանց համար անոր մասնաւոր հիացումը. մինչև սա դիմումը որ վերջերս դեռ ըրեր է ինձ համար ստանալու ալ չի գիտեմ ինչ պաշտօն մը նախարարութեան մէջ կը բացատրեն ըսածս

Օրինակի համար, դէմ կեցայ Ասկէ վերջ ինձ ուրիշ բան չի մնար բաց եթէ անխախտ կամք, պինդ կենալու համար ամեն համոզումներու, ամեն յարձակումներու դէմ թող նա ուղածին չափ, ժամերով խօսի, թող նա իւր ամենասասան ժրպիտի անձրևովը աշխատի պաղեցնել զիս, ևս միշտ ուշադրութիւն չի պիտի դարձնեմ, բնաւ ամենևին... Ահա մենք ուր ենք Ամուսնացած, դատապարտուած միասին ապրելու, ամբողջ մղոններով իրարմէ հեռու և մենք չափազանց յոգնած, չափազանց վհատած ենք մէկ մ'ալ մէկ զմէկու գնալու համար քայլ մ'ընելու:

Ահա քեզ կեանք... Նողկալի

Ֆրանսերէնից թարգմ.

Նկարիչ ԱՐՇԱԿ ՖԷԹՎԱՃԵԱՆ

(Կը շարունակուի)